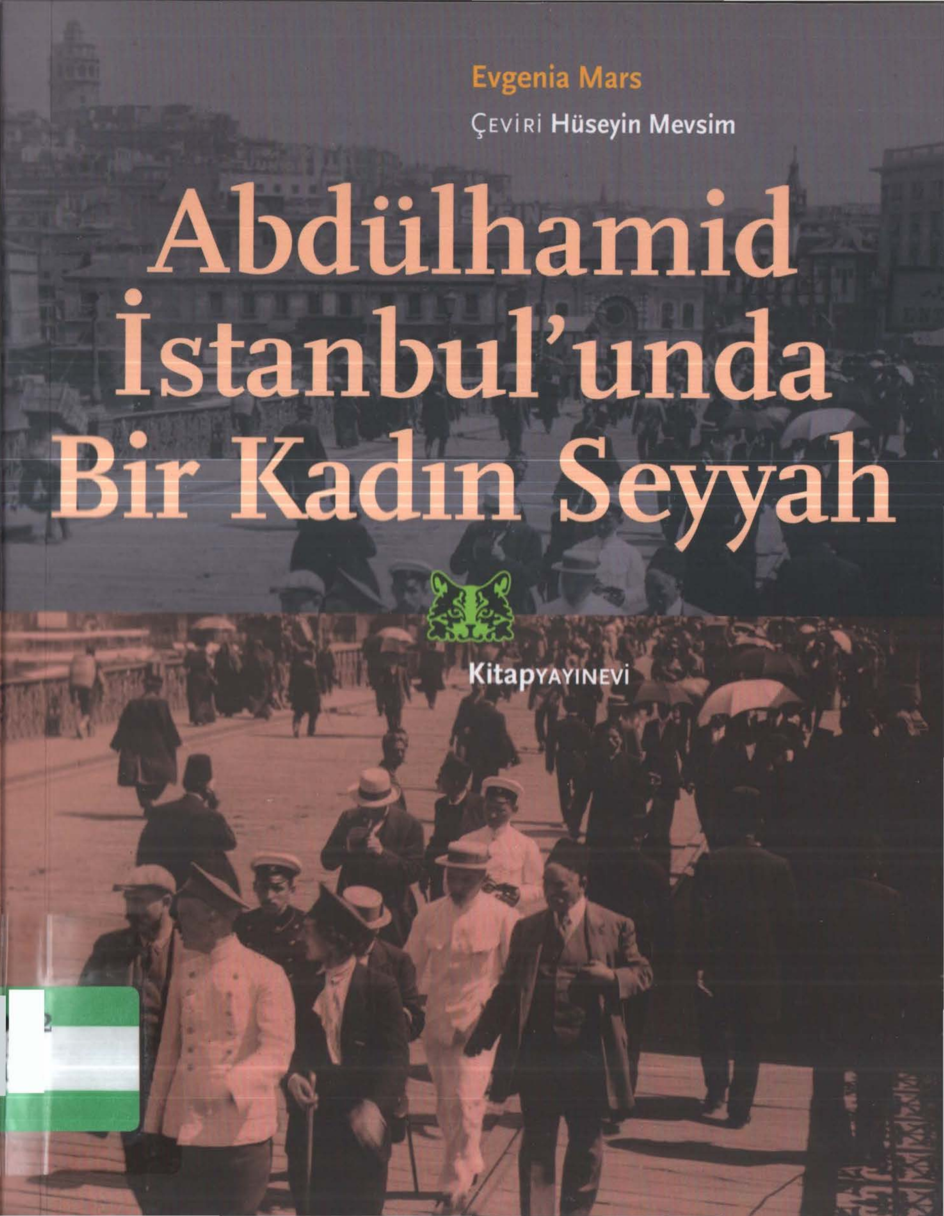
Evgenia Mars

Çeviri Hüseyin Mevsim

Abdülhamid İstanbul'unda Bir Kadın Seyyah

Kitap Yayınevi

Abdülhamid İstanbul'unda Bir Kadın Seyyah

KİTAP YAYINEVİ – 359
ANI VE YAŞAM DİZİSİ – 41

ABDÜLHAMİD İSTANBUL'UNDA BİR KADIN SEYYAH / EVGENİA MARS

ÖZGÜN ADI
RAZHODKA İZ TSARİGRAD; PITNİ BELEJKİ İ VPEÇATLENİYA

Книгата е преведена с подкрепата на Национален фонд "Култура"
BU KİTAP BULGAR ULUSAL KÜLTÜR FONUNUN ÇEVİRİ DESTEĞİYLE YAYINLANMIŞTIR

ÇEVİRİ, SUNUŞ VE NOTLAR
HÜSEYİN MEVSİM

DÜZELTİ
FEVZİ GÖLOĞLU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
KÂĞITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂĞITHANE-İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 44686
T: (0212) 294 10 00 F: (0212) 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
ARALIK 2019, İSTANBUL

978-605-105-195-6

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂĞITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂĞITHANE İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 44843
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
e: kitap@kitapyayinevi.com
w: www.kitapyayinevi.com

Abdülhamid İstanbul'unda Bir Kadın Seyyah

Evgenia Mars

Çeviri, Sunuş ve Notlar
Hüseyin Mevsim

Kitap Yayınevi

İçindekiler

Sunuş

Otuz yaşlarında, iki çocuk annesi bir Bulgar Kadın 1907 yılının eylül ayı başlarında, kadife yumuşaklığında bir günde diş hekimi kocasıyla iki doru atın çektiği faytonla Sofya Garı'na ulaştığında, ülkenin altmışına merdiven dayayan efsanevi yazarı ve milli şairi elinde valizi, başında fötr şapkasıyla onları bekliyordu. Nereye ve ne amaçla yola çıktıkları konusuna geçmeden önce heyecan içindeki bu üç seçkin yolcuyu kısaca tanıyalım.

Evgenia Mars

Kadın yolcu, daha çok Mars takma soyadıyla bilinen Evgenia Bonçeva–Elmazova'dan başkası değildi. 1877'de Sofya yakınlarındaki Samokov Kasabası'nda, tüccar bir baba ve öğretmen bir annenin evladı olarak dünyaya gelmişti.[1] Ailesi Sofya'ya taşınınca, ilk ve orta eğitimini ülkenin yeni yeni gelişen başkentinde tamamlamış, bu arada merak saldığı piyano çalmayı da öğrenmişti. Evgenia, Birinci Kız Lisesi'nden mezun olduktan sonra öğrenimine yurtdışında, Hırvatistan Zagreb'de devam etmek üzereyken, beklenmedik bir kararla nişanlanmış ve 18 yaşında, diş hekimi Dr. Elmazov ile hayatını birleştirmişti.

İki erkek çocuk annesi olduktan sonra da edebiyata duyduğu yakın ilgiyi dizginleyememiş ve 1903'ten başlayarak farklı dergi ve gazetelerde hikâye, uzun hikâye ve oyunları yayınlamaya başlamıştı.

Evgenia Mars'ın edebiyat uğraşlarının dönüm noktasını, 1905'te bir tesadüf sonucu, ülkenin en ünlü yazarı ve şairiyle tanışması oluşturuyordu. İkili arasındaki yoğun mektuplaşma, karşılıklı ev ziyaretleri ve yurtdışı seyahatleriyle taçlanan sanatsal dostluk dedikoduları da beraberinde getirmiş, hatta Mars'ın bütün eserlerinin aslında o yazar tarafından kaleme alındığı söylentileri ayyuka çıkmıştı.

Gerçek şu ki, uzun yıllar yakın çevresinde bulunduğu ünlü edebiyat adamının yakın ilgisi ve desteğiyle Mars kalemini ve üslubunu geliştiriyor, sanat anlayışını derinleştiriyordu; burada bir yakınlık ve himayeden söz

1 *Reçnik na bılgarskata literatura*, II, s. 346, Sofya, 1977; Dimitrova, Kristin. "Evgenia e ot Mars, Vazov e ot Venera," *Literaturna misıl*, 2, 51-86, 2016, Sofya.

edilecekse, ancak hoca-talebe etkileşiminden, ustanın çırağa kol kanat germesinden söz edilmeliydi. Mars'ın Sofya'nın merkezindeki evinde düzenlediği edebiyat toplantılarına dönemin önde gelen sanat insanları toplanıyor, piyano eşliğinde şiirler okunuyor, edebiyat konuşuluyordu. Haftanın her perşembe günü düzenlenen bu çay partilerinde en ayrıcalıklı konum ve koltuk büyük şaire ayrılıyordu.

Ardı ardına gelecek yıkıcı savaşlar milli mefkûreleri ve özel hayatları alt üst etmeden önce, Evgenia Mars bir yıl Viyana'da kalmış, çıktığı birkaç aylık İsviçre ve İtalya gezilerinde Avrupa'nın sadece havasını solumakla yetinmemiş, kültür ve sanatını da özümsemişti.

Toplumcu etkinlikleriyle de ön plana çıkan Mars, Bulgar Kadın Yazarlar ve Bulgar Kadın Kültür ve Eğitim Derneği kurucuları arasında yer alacaktı. Genel olarak kadının hassas ve karmaşık iç dünyasının yansıtıldığı, bazen de toplumsal sorunların işlendiği hikâye kitapları arasında *İz jivota* (Hayatın İçinden, 1903), *Belite nartsisi* (Beyaz Nergisler, 1924), *Çovekıt v dripi* (Hımbıl Adam, 1935), ayrıca "Burya" (Fırtına, 1909) adlı uzun hikâyesi ve Ulusal Tiyatro'da sahneye konan *Bojanka* (1912), *Magda* (1918) ve *Greşnitsa* (Günahkâr Kadın, 1928) başlıklı tiyatro eserleri sıralanacaktı.

Genelde aile ve aşk sorunlarının irdelendiği sahne eserlerinin odağına da kadın kahramanların yerleştirildiği görülecekti. Ayrıca Evgenia Mars *Polovinvekovna Bılgaria* (Bulgaristan'ın Yarım Yüzyılı, 1929) başlığı altında kapsamlı bir ansiklopedi niteliğindeki özgün ve kalıcı bir çalışmanın da derlemesini ve basılmasını üstlenecekti.

Edebiyat ve sanat çevrelerinde olduğu gibi Sofya'nın dedikoduya teşne dar sosyetesi arasında da dolaşan söylenti ve saldırılar Mars'ın yakasını ömrü boyunca bırakmayacaktı. Burada sözü edilen büyük şairin, vefatından önce yayınladığı lirik şiirlerin Evgenia Mars'a ithaf edildiği hemen su yüzüne çıkacak ve dedikodu kazanının ateşi daha da harlanacaktı. Kadın yazarın maruz kaldığı acımasız saldırılardan biri de, 25. sanat yılı vesilesiyle milli şaire takdim edilen altın telli gümüş lir ve taçla ilgili olacaktı. Şair, hayatının son yıllarında manevi değeri yüksek olan bu ödülü Mars'a hediye edecekti. Milli şaire halkın verdiği bu paha biçilmez ödülü Mars'ın paraya tahvil ettiğiyle ilgili karalamalar mahke-

me koridorlarına kadar uzanacaktı. Oysa Evgenia Mars büyük şairin lir ve tacını daha iyi korunacakları ve sahip çıkılacağı düşüncesiyle Milli Kütüphaneye teslim edecekti.

Ömrünün sonbaharında çeşitli hastalıklarla boğuşan Mars, 1945'te Sofya'da hayata gözlerini yumacaktı.

Dr. Mihail Elmazov

İkinci yolcumuz, Evgenia Mars'ın kocası Dr. Mihail Elmazov, 1859'da Eski Zağra'da, hali vakti yerinde bir tüccar ailesinde dünyaya gelmişti. Sliven'de [İslimye] lisede okuduğu sırada edebiyata ilgi duymuş, sahneye konulan bir tiyatro eseri de kaleme almıştı. Filibe'nin, Şarki Rumeli Vilayeti'nin payitahtı olduğu yıllarda kurulan bir tiyatroda suflörlük yaptığı sırada, milli şairle yolları kesişmiş, bir tanışma daha sonra yakınlığa ve samimi dostluğa kadar ilerlemişti.

Elmazov, iki Slav halkını karşı karşıya getiren Sırp-Bulgar Savaşında da (1885) çarpışmıştı. Rus yanlılığıyla tanınan Elmazov, ülkenin başbakanı Stefan Stambolov'un izlediği dış siyasete karşı eleştirilerle yetinmeyip bazı eylemlerde de bulununca, ülkesini terk ederek İstanbul üzerinden Odesa'ya sığınmak zorunda kalmıştı. Burada başladığı diş hekimliği eğitimini 1893'te Kiev İmparatorluk Üniversitesinde tamamlayan Dr. Elmazov, kayıtlara ülkesinin ilk diplomalı diş hekimi olarak geçmişti.

O yıllarda iyi getirisi olan kıymetli mesleğinden dolayı iki çocuğunun eğitimi ve kendilerini geliştirmesi için bütün imkânlarını seferber etmiş, eşine konforlu bir yaşam sağlamış, sadece evinin kapılarını değil, ama kalbini de dönemin bütün aydın, sanatçı, bilim insanı, gazeteci ve seçkin kişilerine açmıştı. Yumuşak ve kalender kişiliğiyle tanınan Dr. Elmazov halk sağlığını çok önemsiyordu ve bu konuda kitleleri aydınlatmak amacıyla kaleme aldığı birçok yazı gazete ve dergilerde yayınlanmıştı. Sözgelimi, talebelerin ve askerlerin ücretsiz diş bakımı hizmetinden yararlanmalarını teklif edecek ve girişimlerde bulunacaktı.

Eşiyle ilgili yaygın dedikodulardan etkilenmeyecek, böyle bir durumla karşılaşacak bir Balkan erkeğinden beklenen sert tavrı takınmayarak dedikodulara neden olan yakınlığı sanat çerçevesi içinde kalan doğal bir

ilişki olarak değerlendirecekti. Türkçe de bilen ve konuşan ünlü diş hekimi 1928'de vefat edecekti.

İVAN VAZOV

Sofya Garı'nda, gür bıyıklarını burarak heyecanla trenin perona yanaşmasını bekleyen üçüncü yolcu, şimdiye kadar "şair-i azam," "milli şair," "efsanevi yazar" tanımlarıyla maskelemeye çalıştığım İvan Vazov'dan başkası değildi.

Bulgar edebiyatının "ulu çınarı," 1850'de Kocabalkan'ın güney eteklerinde konumlu Sopot [Akça Kilise] Kasabası'nda orta halli bir tüccar ailesinde dünyaya gözleri açmıştı. Doğduğu yerde tamamladığı ilk ve orta tahsilinden sonra, ticaretle uğraşmanın ön koşulu sayılan Türkçe ve Yunancayı öğrenmesi için Filibe'ye gönderilmişti. Ancak Meriç kıyısındaki yedi tepeli kasabada daha çok Rusça ve Fransızca üzerinde yoğunlaşarak Fransız ve Slav edebiyatlarıyla tanışmıştı. Babasından gizlice dükkânın hesap defterlerine ilk şiirlerini karalamaya başlayan Vazov, Romanya'ya amcasının yanına tüccarlığın inceliklerini öğrenmeye gönderilmişti (1870). Ancak edebiyatçı olmaya kesin kararlı genç, babasının ticaretle ilgili umutlarını boşa çıkararak siyasi sığınmacı çevrelerin gazete ve dergilerinde yayınlanan ilk şiirleriyle, edebiyat âleminin dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştı.

Kısa sürede Romanya'daki bütün Bulgar devrimci merkezlerini dolaşarak dönemin önde gelen dava adamlarıyla ilişki kurmuştu. Sonraki yıllarda Mustafapaşa'da muallimlik yapmış (1872-1873), Sofya yakınlarında Avrupalı demiryolu mühendislerinin tercümanı olmuştu (1873-1875). 1876 Nisan İsyanı arifesinde gizlice İstanbul üzerinden Romanya'ya kaçmış, ertesi yıl patlak veren Rus-Osmanlı Savaşına kadar kaldığı bu ülkede ilk şiir derlemelerini yayınlamıştı. Bağımsızlığın ilk yıllarında Ziştovi ve Rusçuk valiliklerinde ve Berkovitsa [Berkofça] Mahkemesinde çeşitli resmi görevler üstlenmiş, bu arada manzum şiirler yazmıştı.

1880-1886 arasında, yerleşmiş olduğu Şarki Rumeli Vilayeti'nin merkezi Filibe'de *Narodniy Glas* (Halkın Sesi) gazetesinin yanı sıra *Zora* (Tan) ve *Nauka* (Bilim) dergilerini yayınlamaya başlamış, siyasi ve kültürel faaliyetlerde kendini göstermişti. Yazarlığı açısından gayet verimli geçen ve

diğer edebi türlerde de yeteneğini denediği bu dönemin önemli eserleri arasında, övgü şiirleri içeren "Epopeya na zabravenite" (Unutulmuşların Destanı, 1884), "Nemili-nedragi" (Horlananlar, 1883) ve "Çiçovtsi" (Amcazadeler, 1885) başlıklı uzun hikâyeler yer almıştı. İki kardeş Slav halkını karşı karşıya getiren 1885 Sırp-Bulgar Savaşının yıkıcılığından duyduğu rahatsızlığı ve bütün olumsuzluklara rağmen sıradan Bulgar askerinin sergilediği kahramanlığı "Slivnitsa" şiir kitabında mısralara dökmüştü.

Bulgaristan'ı Rus etkisinden koparmaya yönelik bir siyaset izleyen dönemin başbakanı Stefan Stambolov'un Rusya yandaşlarına uyguladığı baskılar, Vazov'u İstanbul üzerinden Odesa'ya kaçmaya zorlamıştı. 1886-1889 arasında, ayrı kaldığı memleketine duyduğu hasreti hafifletmek için *Pod igoto* (Boyunduruk Altında) başlıklı romanını yazmıştı. Kırkın üzerinde yabancı dile çevrilen bu eser, aynı zamanda Bulgar edebiyatının klasik anlamda ilk romanı olma özelliğini taşıyordu. Fransız macera romanlarının etkisiyle kaleme alınan eserde, Bulgarların 1876 Nisan İsyanı arifesinde, sırasında ve sonrasında Osmanlı idaresindeki hayatından bir kesit sunuluyordu.

Ülkesine dönünce (1889) Sofya'ya yerleşen Vazov, kara mizah dozu yüksek hikâyeleriyle bağımsızlık sonrası Bulgaristan'ın toplumsal düzenine dair eleştirilerini dile getirmişti. Milletvekili seçilerek Konstantin Stoilov hükümetinde milli eğitim bakanlığı (1897-1899) görevini üstlendiği dönem, yazarlığı açısından kısır, ancak sonraki yıllarda kaleme alacağı komedilere malzeme olacak gözlemleri açısından verimli ve bir anlamda yararlı yıllardı.

Hayatının son yirmi yılında, yurtiçi ve yurtdışı gezilerine çıkacak, edebiyatın bütün türlerinde eserler üretmeye devam edecek, Bulgar Ortaçağının önemli hadise ve kişilikleri hakkında uzun hikâye ve tiyatro eserleri yazacaktı. Balkan Savaşları'nın seyrini yakından izleyecek ve kaleme aldığı şiirlerde, sıkça milli duygularını dizginleyemeyerek aşırılığa kaçtığı görülecekti. Ömrünün son demindeyse lirik şiirlerini yayınlamayı uygun görecek, 1921'de Sofya'da hayata veda edecekti.

Eserleri 22 ciltte derlenen Bulgar edebiyatının Homeros'u, mesleki anlamda ilk yazarı ve klasiği İvan Vazov'un mezarı, başkent Sofya'nın Aleksandır Nevski Katedrali ve Ayasofya Kilisesi arasındaki en ayrıcalıklı noktasında yer alacaktı.

5 Eylül 1907'de Sofya Garı'nda buluşan ve kısaca tanıtmaya çalıştığım bu üç yolcu Belgrad'a veya Berlin'e, Prag'a veya Paris'e değil, ama Osmanlı İmparatorluğu'nun Boğaz ve Haliç kıyılarındaki payitahtına seyahat ediyorlardı. Her ne kadar tren garında İvan Vazov'a tesadüfen rastlandığı iddia edilse de, bu senaryonun kaçınılmaz söylentilerin önüne geçmek için uydurulduğu aşikârdı; hiç kuşku yok ki burada bütün ayrıntıları önceden planlanmış bir yolculuk söz konusuydu. Şair-i azam bu seyahate katılarak Elmazov çiftine sadece yoldaşlık değil, ama bir anlamda yetkin bir rehberlik de ediyordu, çünkü daha önce birkaç kere yolu şehirle kesiştiğinden, onun tarih ve topoğrafyasını çok iyi biliyordu. Ayrıca, Sofya'ya döndükten sonra da, kitabımızın konusunu oluşturan seyahat metninin yazılmasını takip edecek, bir anlamda bu eser onun ısrarı ve teşvikiyle ortaya çıkacaktı.

Sözgelimi, Mars'a yazdığı Eylül 1907 tarihli bir mektupta, "Seyahat notlarına devam ediyor musunuz? Konu size biraz sıkıcı gelebilir, ancak edebiyatımızda emsalsiz olacağından, Bulgar okurun tasvirinizi pek beğeneceğini temin ederim. Çünkü Evgenia Mars'ın kaleminden çıkacak bu tasvirin rengi ve rayihası olacak,"[2] diye belirtecekti.

28 Eylül 1907 tarihli mektubunda da, "İstanbul'a yaptığımız dostane seyahat için ne kadar teşekkür etsem azdır; bu seyahatten edindiğim hoş izlenimler kalbimde silinmez izler bıraktı; beraber geçirdiğimiz anlar hayatımdaki en güzel hatıralar arasında kalacak,"[3] diye itiraf edecekti.

Öyle ki İvan Vazov bu seyahatin sadece bir kahramanı ve katılımcısı değildi; yolculuğun ve ziyaretin her adımında onun yönlendirme ve değerlendirmesi, olaylara milli bir pencereden yaklaşımı, kısaca ifade edersek derin ve serin gölgesi hissediliyordu. Hatta bazı araştırmacılara göre Bulgar edebiyatında bir kadın yazarın kaleme aldığı ilk seyahatname olduğu öne sürülen bu metnin Vazov'dan dolayı ve ona beğendirme güdüsüyle kaleme alındığını söylemek abartılı olmayacaktır. Satırlardaki milli duygunun taşkın hali ve doğa tasvirleri adeta bunun kanıtı gibidir, çünkü Vazov'un eserlerinde olmazsa olmaz bir teknik ve araç olarak karşımıza çıkan doğa tablolarına, Mars'ın öteki hikâyelerinde kesinlikle rastlanmaz.

2 Pisma na İvan Vazov do Evgenia Mars, s. 25-26, Sofya, 1947.
3 Pisma na İvan Vazov do Evgenia Mars, s. 28.

Vazov, bu kadim şehri Elmazov çiftinin hoş eşliğinde ziyaret etmenin yanı sıra İstanbul'da bir derdine de deva arıyordu. Uzun yıllardır mustarip olduğu ve Avrupalı hekimlerin bir türlü çare bulamadığı gözkapağı titremesine şifa arayışı içindeydi ve müdürlüğünü kardeşi Dr. Kiril Vazov'un yaptığı Bulgar Hastanesindeki göz hekimlerine görünecekti.

İstanbul'a Seyahat

Seyahatin sona ermesinden bir ay sonra, Vazov'un ısrarıyla yazılan notlar, iki yıl sonra "Razhodka iz Tsarigrad. Pıtni belejki i vpeçatleniya" (İstanbul'a Seyahat. Yolculuk Notları ve İzlenimleri) başlığı altında *Lunna noşt* (Ay Gecesi, 1909) adlı hikâye kitabının ikinci bölümü olarak okurla buluşuyor.

Dokuz kısımdan oluşan eserin birincisinde Sofya'dan İstanbul'a trenle yapılan seyahat anlatılıyor. Öğle saatlerinde hareket eden tren gün boyu Bulgar topraklarını batıdan doğuya doğru kat ediyor; bir ara kompartımanda bohçalar açılıyor ve güzel bir şişe şarap eşliğinde, İsviçre çikolatasıyla tatlandırılan yemek yeniyor, ancak üç yolcunun gözü ve gönlü daha çok pencereden akıp giden şirin tablolara kayıyor. Huşu içinde adeta cennetten bir köşe olarak görülen memleketin güzelliği, bakir doğası ve bunun kıymetinin bilinmemesiyle ilgili sohbet yürütülüyor, geçilen köy ve kasabalar hakkında kısa not ve bilgiler aktarılıyor.

Akşam saatlerinde, o zaman Harmanlı civarından geçen Bulgar-Türk sınırına gelindiğinde birden algı değişiyor. Yolcuların yanlarında kaçar valiz taşıdıklarını ve bunların ne kadar ağır olduğunu bilmiyoruz, ancak özellikle kadın yazarın, zihninde taşıdığı basmakalıp önyargı tortularının ağırlığı altında ezildiğine tanıklık ediliyor. Öyle ki bu önyargılar bağlamında Türk sınırına gelindiğinde, özellikle de Türk toprağına girildiğinde birden sanki her şey keskin şekilde başkalaşıyor, zifiri karanlık çöküyor, tehlikelerle dolu bir dünyaya ayak basıldığı ürpertisiyle gözler ve gönüller kalın bir zırha bürünüyor.

Yetmedi, dillere kilit vuruluyor; diyeceksiniz ki iki ülkeyi ince ve soyut bir sınır çizgisi değil, ama sanki cennetle cehennem arasındaki kadar derin bir uçurum ayırıyor. Daha Sofya'da eş ve dostların yaptığı uyarılardan dolayı üç yolcu her adımda tehlikeyle burun buruna gelmeyi bekliyor,

herkese hafiye ve düşman gözüyle bakılıyor. Trakya Ovası'nın verimli kara toprağının işlenmemişliği, kaderine terk edilmişliği, başıboşluğu ve saatlerce herhangi bir yerleşime rastlanmaması, ayrıca pasaport ve gümrük görevlilerinin tavırları, Türk askerinin sefil hali içlerini iyice karartıyor. Marmara'nın mavi dalgaları ve ebedi şehre yaklaşmanın verdiği heyecan ortak haletiruhiyeyi biraz canlandırsa da, Sirkeci Garı'ndaki formalite badireleri zaten diken üstünde duran Bulgar yolcuları gene tedirginliğe sevk ediyor. Nihayet Beyoğlu'nda bulunan ve bir Rum'un işlettiği d'Athens Palace Otelinin birinci katında iki odaya yerleşiliyor.

Seyahat notlarının geri kalan kısımlarında, burada geçirilen on gün boyunca sabahtan akşama kadar, yoğun bir koşuşturma içinde ziyaret edilen (veya edilemeyen) yer ve mekânların tasviri sunuluyor. Osmanlı payitahtı olan bu dünya şehrinin görülmeye değer bütün tarihi veya doğal noktaları dolaşılıyor. Boğaziçi'nden Sultanahmet Meydanına, Büyükada'dan Taksim'e, Kapalıçarşı'dan Ortaköy'e ve Galata'ya kadar ortalama bir yabancı ziyaretçinin dolaştığı ve gördüğü yerler görülüyor ve böylelikle çok yönlü ve zengin izlenimler ediniliyor.

Payitahtın genel tarihi ve kültürel mirasının yanı sıra, milliliğin zırhıyla kuşanmış üç Bulgar yolcu, kozmopolit şehirde özelde Bulgarlara ait manevi ve fiziki izleri de mutlaka görmeyi arzu ediyorlar; dolayısıyla seyahat notlarına Şişli'deki Evlogi Georgiev Bulgar Hastanesi ve Bulgar Ruhban Mektebi, Ortaköy'deki Bulgar Ekzarhlığı ve Fener'deki Demir Kilise gibi Bulgarlara has kurum ve kuruluşlar da yansıyor. Özellikle adı geçen ilk iki kurumla ilgili aktarılan izlenimler ve verilen bilgiler, bu husustaki boşluğun giderilmesine bir nebze olsun katkı sağlıyor.

Bunun yanı sıra Evgenia Mars'ın yerele ve yerliye, yani Türklüğe ve Müslümanlığa ait mekân, merasim ve gelenekleri de es geçmediği görülüyor. Divanyolu'ndaki padişah türbeleri ziyaret ediliyor, Bulgar diplomatik temsilcisinin arabuluculuğuyla alınan özel izin sayesinde II. Abdülhamid'in Yıldız Hamidiye Camisi'ndeki Cuma selamlığı merasimi pürdikkat izleniyor, hatta göz göze gelinen padişahın portresi canlandırılıyor; son olarak da Galata Mevlevihanesinde semazenlerin gösterisindeki felsefe çözümlenmeye çalışılıyor.

Ziyaretlerden edindiği izlenimleri kâğıda dökerken Bulgar kadın yazarın sergilediği özgüven dikkat çekiyor. Seyahat notlarının birçok yerinde, gerek Osmanlı payitahtının tasvirinde, gerekse Türk hemcinslerin toplumdaki rolü ve vazifesinin değerlendirilmesinde bilmem kaçıncı kuşak Avrupa soylusuna has yüksekten kibirle bakına ve küçümseme tavrı göze çarpıyor; sürekli yapılan İstanbul-Sofya, burası ve orası karşılaştırmalarının da daima Bulgarların lehine olduğu görülüyor. Oysa on günlük seyahatin gerçekleştirildiği 1907 sonbaharında kadın yazarın ülkesi henüz tamamen bağımsız bir devlet statüsü kazanmış da değildir.

Dolayısıyla Evgenia Mars, iki yüz yıl önce İstanbul'u dolaşan İngiliz Lady Mary Montagu gibi kadın olma bilincini, kibrini ve özgüveninin taşıyordu.[4]

Haliç boyunu içeren gezide, yapımı 1898'de tamamlanarak ibadete açılan Demir Kilise'nin (Sveti Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesi) ziyaretinden sonra, İstanbul'un Bizans döneminden kalma kara surlarına kadar gidilerek, belleklerde eski Bulgar tarihinden bazı sayfa ve olaylar canlandırılıyor. 9. ve 10. yüzyıl başlarında Krum ve Simeon adındaki Bulgar hükümdarların Bizans başkentini ele geçirme amacıyla düzenledikleri kuşatmalar romantik bir coşkuyla yeniden yaşanıyor.

Aralarına Evgenia Mars'ı da dâhil edebileceğimiz bazı Bulgar yazarlar için, Byzantion / Konstantinopolis / İstanbul'u ziyaret etmek, milli tarihin uzak ve efsanevi geçmişine dalmak için bir vesileye dönüşüyor. Bu dalış sırasında tarihle baş başa kalınıyor, atalar ve dedeler yargılanıyor ve zamanında, buna imkân varken, Bizans başkentini ele geçirme hayalinin hayata geçirilememesinden dolayı hayıflanılıyor. Aynı zamanda tarihteki bu şanlı sayfalar birer gurur kaynağına dönüşüyor, Bulgarların ne denli cengâver ve gözü pek olduklarının delili olarak kabul ediliyor.

Evgenia Mars, 20. yüzyılın hemen başında ziyaret ettiği Osmanlı payitahtını durgun, cansız, solgun, yoğun bir kasvet ve hüzün saçan bir yer olarak görüyor. Hüznün kaynağını bazen şehrin gerçek sahipleri olarak görülen sokak köpekleri ve her adım başı karşınıza çıkarak ölümü

4 Alexandrova, Nadejda. "Duşevnite bagri" na jenskoto pisane. Pıtnite vpeçatleniya ot Lady Montagu i Evgenia Mars", s. 433 // *S vızdojdenski duh i moderen pogled* içinde, 2012, Sofya.

çağrıştıran mezarlıklar oluşturuyor. İstanbul'u kasvetli ve yavan kılan bir başka etken, kültür ve sanat mekânları, park ve eğlence yerlerinden yoksun oluşunda yatıyor. Payitahtın üzerine çöken hüzün bulutlarının nedenleri arasında, koca imparatorluğun içinde bulunduğu siyasi, iktisadi ve toplumsal statüko görülüyor. Mars'ın İstanbul'u hüzünlü ve iç karartıcı bir şehir olarak algılaması, esiri olduğu önyargılı yaklaşımında ve tarihi gerçekleri kabullenememesinde yattığı da aşikâr.

Bir kadının kaleme aldığı Bulgarca ilk seyahatnamenin[5] İstanbul'u ele alıyor olması tesadüf değildir. Evgenia Mars'ın, ustası ve hamisi İvan Vazov'un millilik etkisi altında kaleme aldığı eseri, sarsıcı hadise ve kırılma noktalarının, yani fırtına öncesi sessizliği arifesinde bulunan payitaht İstanbul hakkında sunduğu ve genelde gözlemlere dayanan artzamanlı ve eşzamanlı bilgilerle olduğu kadar, Balkan coğrafyası insanında psikolojik bariyerler yaratma ve önyargı biriktirme mekanizmalarının nasıl işlediğinin incelenmesi açısından da önem taşıdığı kuşku götürmüyor.

PROF. DR. HÜSEYİN MEVSİM

5 Kuzmova-Zografova, Katya. "Pırviyat bılgarski jenski pıtepis – za Tsarigrad," *Literaturen vestnik*, 12-13, 27.10.-02.11.2010, Sofya.

İstanbul'a Seyahat

Seyahat Notları ve İzlenimleri

Birinci Bölüm
SEYAHAT

5 Eylül 1907

Geçmişi, şirin konumu ve önemiyle İstanbul bütün dünyadaı bilim insanlarının ve ziyaretçilerin ilgisine daima mazhar oluyor. Bulgaristan'ın da bir parçasını oluşturduğu Balkan Yarımadası'nın başlıca siyasi merkezlerinden biri olarak bu şehir Bulgarlar açısından, tarihi nedenlerden dolayı daha büyük bir ilgi kaynağı. Stratejik konumu, siyasi önemi ve doğal güzelliğiyle Konstantinopolis Bulgar çarlarının hedefiydi. Birçok kere bu şehrin surlarına dayanan[1] çarlarımızı Bizans altına ve zengin hediyelere boğmuş veya güzel Yunan kadınlarıyla cezbetmiş. Bunun üzerine atalarımız geri dönmüş.

Bulgar çarlarının İstanbul'a el koyma çabaları, bu şehrin önemini iyi kavradıklarını gösteriyor, ayrıca ona hâkim olanın, bütün Karadeniz havzasında, hatta Anadolu'da hüküm süreceğini ve bütün Balkan Yarımadası'nın yazgısını etkileyeceğini biliyorlardı. Bu, Bizans İmparatorluğu döneminde böyleydi, Türk padişahlarının azameti altındayken de böyleydi, hatta bugün de böyle.

Bağımsızlığımıza ve ondan birkaç yıl sonrasına kadar Bulgarlar hiçbir engelle karşılaşmadan İstanbul'u ziyaret edebiliyorlardı, ancak son zamanlarda Makedonya'da vuku bulan hadiselerden, Ermeni olaylarından ve padişaha karşı düzenlenen suikasttan sonra Türk idaresi Bulgarları sistematik bir kovuşturmaya tabi tuttu ve bizlerin İstanbul'u ziyaret etmesi neredeyse imkânsız hale getirildi.

1 Bulgar tarihine göre, Han Krum (803–814) 811'de ordusuyla Konstantinopolis surlarına dayanıyor. Burada bir hileyle öldürülmek istenince, şehrin ele geçirilmesi için yoğun bir askeri hazırlık içindeyken rahatsızlanarak hayatını kaybediyor. Birinci Bulgar Devleti'ne altın çağını yaşatan Çar Simeon da 913'te güçlü bir orduyla direnç görmeden Trakya'yı aşarak Bizans başkentinin aşılması neredeyse imkânsız surlarına dayanıyor, Blahernai'den (Ayvansaray) Altın Kapı'ya (Yedikule yakınında) kadar siperler kazarak şehri kuşatıyor. 9. yüzyıl sonu ve 10. yüzyıl başlarında bu *Ortaçağ Güneşi*'nin ele geçirilmesi Bulgar Devleti'nin birincil önceliği haline geliyor. 927'de hayatını kaybetmeden önce Simeon bir kere daha Bizans başkentinin surlarını titretiyor olsa da, girişimi başarıyla taçlanmıyor. Özellikle İvan Vazov'un kaleme aldığı ve daha sonra marş olarak da söylenen bazı şiirlerden dolayı Simeon'un hamlesi Bulgar milli hafızasına şanlı bir gurur vesilesi olarak kazınıyor.

Ancak bu yaz, Bulgarlara karşı uygulanan sert önlemlerin gevşetildiği bilgisini aldık ve bundan yararlanarak uzun zamandır ziyaret etmeyi hayal ettiğimiz Türk payitahtına gitmeye karar verdik.

Gerekli pasaportları temin ederek Türkiye temsilciliğinde mühürlettik. Burada da Türk polisiyle hiçbir baş ağrımız olmayacağı yönünde garanti aldıktan sonra 5 Eylül'de eşimle kendimizi Sofya Garı'nda bulduk. İstanbul'a gitmek üzere garda bulunan ve seyahatimiz sırasında bize kıymetli bir yol arkadaşlığı sağlayan milli şair İvan Vazov'a orada rastladık.[2]

Perona çıktığımızda, yakın dostlarımızın bizi güzel buketlerle uğurlamaya geldiklerini gördük. Dostlar seyahatimizin neşeli geçmesi, sağlık ve hoşlukla evimize dönmemiz dileklerinde bulunurlarken gerek konuşmalarımız, gerekse hareketlerimizle padişahın payitahtında dikkatli olmamız hususunda bizi nazikçe uyarıyorlardı.

"Sakın ha padişah sarayını parmakla falan işaret etmeyin" diyordu biri.

"Ya da maazallah Türk İmparatorluğu'ndaki idareyi eleştirmeye kalkmayın" diye ekliyordu ikincisi.

"Ya da siyasi konuları köpürtmeyin" diyordu gülerek üçüncüsü.

O zaman bütün kalbimle bu uyarılara gülüyor ve abartılı olduklarını düşünüyordum, ancak daha sonra İstanbul'a seyahat eden her Bulgar için bu tavsiyelerin elzem oldukları kanaatine varacaktım.

Derken ikinci kampana çaldı. Dost ve akrabalarla vedalaşarak vagona girdik. Pencereye dizildik ve buradan aşağı çeşitli neşeli şakalar atmaya başladık. Üçüncü kampana çaldı, "Hazır!" sesi duyuldu, dilek ve veda sözleri arasında tren hareket etti.

Yol arkadaşlarım kompartımandaki yerlerini aldılar, ben pencerede kalarak uzun uzun Sofya'nın güzelliklerinin gözlerimin önünden nasıl akıp geçtiğini izledim. Önümüzde, iyi işlenmiş engin Sofya Ovası yayılıyordu, mağrur Vitoşa[3] ise, bulutlara dayanan kara zirvesiyle bütün bu ovanın üzerine hâkimdi. Açık ve aydınlık bir gündü,

2 Gardaki buluşmanın tesadüf olarak gösterilmesinin, olası dedikodulardan kaçınma adına yapıldığı aşikâr.

3 Vitoşa: Sofya'nın yanı başındaki dağ, Çerni vrıh (Karatepe) adındaki zirvenin yüksekliği 2,290 m.

gökyüzü masmaviydi. Neşeyle ışıyan güneş kalplerimizi huzurla dolduruyordu.

"Oturunuz, ayaklarınız ağrıdı ayak durmaktan. Eşsiz memleketimizin barındırdığı güzelliklere doyum olmaz; o güzellikler ki maalesef biz Bulgarlar kıymetini bilmiyoruz" dedi yoldaşlarımdan biri.

"Güzeldir memleketimiz, yurttaşlarımın kusurlarıyla bile onu seviyorum" dedim ben.

"Boşuna Puşkin, "Memleketin sisi bile tatlı ve hoş" diye yazmıyor" dedi eşim.

"Ne kadar doğru söylenmiş! Bir bahçe, tam bir cennet köşesi memleketimiz; bunu sınırı geçince ve Türk toprağıyla kıyaslayınca daha iyi anlayacaksınız. Ne yazık ki o zaman karanlık çökmüş olacağından farkı çok iyi göremeyeceğiz. Edirne'den öte ova, çölü andırıyor; hürriyetimizi de Türkiye'deki istibdatla karşılaştıracağız" diye ekledi şair-i azam.

"Bu, anavatanımızın kıymetini daha iyi anlamamıza ve onu sevmemize vesile olacak" dedim ben.

Tren tıkırtıyla ovanın içinden uçuyordu. Vakarel yükseltisine tırmandık. Lozen Dağı sırtıyla güneyden ufku kapatıyordu.

"Baylar, artık öğle yemeği vakti ve restorana doğru gitsek iyi olur" dedim ben, saatime bakarak.

Bu arada, elinde bir mendille garson çıkageldi ve öğle yemeği yiyip yemeyeceğimizi sordu.

"Gayet tabii ki yiyeceğiz" dedik biz ve restorana gitmeye hazırlanmaya başladık.

"Kusura bakmayın, baylar, restoran vagonu Sofya'da kaldı" diye aceleyle ekledi garson.

"İşte, derin Şark'a yaklaştığımız artık hissediliyor" dedim ben tebessümle.

Kompartımanımızda ise, sadece dört yolcu olmamıza rağmen, herkese servis açılacak yer yoktu.

"Size ihtiyacımız yok; mademki vagon restoranınız eksik, sizin mutfağınızı da kullanmayacağız" diye duyuldu şairin sesi.

Eşimle ona şaşkınlıkla baktık:

"Ama nasıl, aç mı duracağız?"

"Rahat olun, dostlar; bende öğle yemeği niyetine bir şeyler var. Bizimkiler buna iyi akıl etmiş."

Garson nezaketle başka yolcuları öğle yemeğine davet etmeye geçti, Vazov ise küçük yol çantasından kızartılmış iki tavuk, birkaç yumurta ve bir şişe Evksinograd şarabı[4] çıkardı.

"Bu azığın fazladan olduğunu düşünüyordum, ama galiba işimize yarayacak. Buyurun, dostlar!"

Biz de tam aç kurt iştahıyla, seyahatte iştah zaten hep böyle olmaz mı, taze tavuklara saldırdık ve çok kısa zamanda mideye indirdik. Şansımıza çantamda İsviçre peyniri, meyveler, bonbonlar ve çikolata bulunuyordu ki bunlar tatlı yerine geçti.

Zaman, samimi sohbet eşliğinde hoşça akıp geçiyordu. Stambolovo Köyü'ne yaklaşıyorduk. Köyün adıyla ilgili Vazov bize şu ilginç hadiseyi anlattı: Stefan Stambolov[5] iktidara gelince, eski adı Türkçe olan köyün kurnaz sakinleri, müteveffa diktatöre yaranma uğruna köyün adını Stambolovo olarak değiştirmişler. Başbakan iktidardan düşünce ve iktidara [Konstantin] Stoilov[6] gelince, köylüler Stambolovo adını başka bir adla değiştirerek Stoilov'dan bu kararı onaylamasını rica etmişler. Ancak başbakan buna razı gelmemiş ve onların kul zihniyetini ve yakışıksız ikiyüzlülüğünü cezalandırmak için köylülerin talebini yerine getirmediğini söylemiş yakın çevresine.

Bu anlatılanın üzerine ben bu köylülerin Bulgar olduklarından utandım.

Ünlü Momina klisura [Kız Dervent] geçidinden geçtikten sonra Filibe Ovası'na girdik ve kasabaya yaklaştık. Konumu itibariyle Filibe

4 Evksinograd şarabı – Varna civarında, deniz kıyısı bandında yetiştirilen bağlardan üretilen ünlü Bulgar şarap ve rakı markası.

5 Stefan Stambolov (1854-1895) – Bulgar devrimci ve gazeteci; yeni Bulgar tarihinin en tartışmalı siyaset ve devlet adamlarından; başbakan (1887-1894).

6 Konstantin Stoilov (1853-1901) – Bulgar devlet ve siyaset adamı; dönemin en eğitimli Bulgarları arasında yer alan Stoilov, Robert Kolej'den mezun olduktan sonra tahsiline Heidelberg ve Paris'te devam ediyor. Muhafazakâr Parti ve kurucusu olduğu Halk Partisi saflarında siyaset ve bakanlık yapıyor; başbakan (1894-1899). Seyahat notlarında Dr. Konstantin Stoilov'dan sempatiyle söz edilmesinin nedeni, kurduğu kabinede İvan Vazov'un maarif bakanı (1897-1899) olarak görev yaptığından kaynaklanıyor.

fevkalade özgün ve güzel. Üzerinde konumlu olduğu birkaç tepe[7] daha uzaktan dikkat çekiyor. Üzerine konmuş olduğu ova, Sofya Ovası'na kıyasla çok daha engin ve bereketli. Gar kalabalıktı. En çok da Rumca konuşulduğu dikkatimizi çekti. Diyeceksiniz ki Bulgaristan'da değil de Yunanistan'da bulunuyoruz. Tabii ki bu Rum yığılması tesadüftü. Şimdi onlar Filibe'de çok azaldı, ama kasaba halen beynelmilel yerleşim kimliği taşıyor.

Bir zamanlar Güney Bulgaristan'ın başkenti[8] olan bu yerleşimin garı küçük ve bakımsız. Ancak şimdi yenisi yapılıyor ki harikulade olacağı benziyor. Demiryolu memurlarının çoğu yabancı, çünkü demiryolu da yabancıların elinde. Bu husus vatanperverliğimize dokunuyor. Ne yazık ki Stoilov hükümetinin demiryollarını satın alma şeklindeki güzel planının hayata geçirilmesine partizanlık çekişmelerimiz imkân tanımadı.

Yolumuza devam ettik. Küçük istasyonlar için söylenecek bir şey yok. Bunlar aynı Türk zamanında olduğu gibi kalmış, sadece adları değiştirilmiş, Bulgarlaştırılmış.

Bütün bu süre içinde güneyden yeşil Rodop Dağı görünüyordu. Mağrur çıplak tepeleriyle Kocabalkan kuzeyde, uzaktan görülüyordu.

Harmanlı yakınlarında karanlık çöktü ve Türk toprağına girdik. O an Bulgar sınırını geçtiğimizin ayırdına vardık. Bulgar idari personelin yerini Türk idari personel aldı.

Kompartımana giren iki Türk memur pasaportlarımızı istedi. Arkalarından başka biri valizlerimize bakarken bizleri de bir güzel süzdü. Bu, atlattığımız ilk badireydi. Komşu ülkede bizi bekleyen bilinmezlikler karşısında korkudan istemeyerek de olsa ağzımıza kilit vurduk.

Hava karardı. Ay yükseklerden bize "İyi geceler!" diledi. Gece bir türlü rahat edemedik. Uyumak için gerekli konforumuz olsa da, tekerleklerin büyük bir ses çıkaran güçlü tıkırtısı rahatça uyumaya imkân vermiyordu.

7 MÖ 342'de Büyük İskender'in babası II. Philippos'un Meriç kıyısına kurduğu ve adını verdiği (Filipopolis) şehir 1361'de Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dâhil ediliyor. Filibe, yedi küçük tepe üzerinde kurulu olup bunlar resmi Bulgarca adlarından ziyade halen eski Türkçe adlarıyla biliniyor – Bunarcik (Pınarcık), Cendem (Cehennem) Tepe, Sahat (Saat) Tepe, Nebet (Nöbet) Tepe vs.

8 1878 Berlin Kongresi hükümleri doğrultusunda oluşturulan Şarki Rumeli Vilayeti'nin bazı Bulgarca kaynaklarda Güney Bulgaristan olarak adlandırıldığı görülüyor. Şarki Rumeli Vilayeti'nin başkenti Filibe'dir (1879-1885).

Boş ve işlenmemiş bir ovada sabahladık. Gözlerimizin gördüğü yere kadar hiçbir köy görünmüyordu, ne ağaç, ne de insan. Fevkalade hüzünlü bir tablo! Saatlerce hep çorak bozkırdan ilerliyorduk. Bu boşluk ve cansızlık kalbinize çöküyor. Bizim çiçek açan ve ehlileştirilmiş diyarlarımız için iç geçiriyorduk. İstanbul'a yaklaştıkça sabırsızlanıyordum. Bir an önce şairane konumunu bütün dünyanın övdüğü bu tarihi şehri görmek istiyordum.

Pencerenin yanına oturmuş, merakla dışarıya bakıyordum. Önümde gene uçsuz bucaksız bir ova uzanıyordu; boşuna gözlerim bir yeşil ağaç, hiç değilse de bir karış işlenmiş toprak arıyordu. Türklerin tembelliği ve Türk rejimi bu diyarı bomboş bırakmıştı, oysa kültürlü bir milletin elinde burası bahçeye dönüşürdü. Demiryolu boyunca yer yer askeri karakollar konmuştu; askerlerin giysileri eski ve sefildi, ayaklarında çarık vardı, yüzleri de çökmüş ve solgundu. Bazı askerler tüfek tutmayı bile beceremiyor, iyi düzenli bir ordunun mensubu izlenimi vermiyor, sanki yeni yeni talim gören çaylakları andırıyordu. Hemen bizim askerimizi hatırladım. Ne uyanık, çakı gibi delikanlılar; üstleri başları derli toplu ve en iyi orduya bile yakışırlar. Anında göğsüm kabardı. Bir Bulgar kadını olarak cennet memleketimizle ve onun layık evlatlarıyla gurur duyuyordum.

Fukara doğanın görünüşü, küçük istasyonların sefil halleri, çelimsiz askerlerin içler acısı durumu –bütün bunlar haletiruhiyemi kötü etkiliyordu ve sanki çıktığımız seyahatten dolayı pişmanlık duyuyordum. Nihayet güney yönünde Marmara Denizi'nin bir körfezinin pürüzsüz yüzeyi gözlerimin önüne çıktı, demiryolu bunun kıyısından geçiyordu. Gördüklerim bir anlığına gönlümü ferahlattı ve derin nefes aldım. Manzaranın çirkinliği ve tekdüzeliği sona erdi. Şimdi artık hayranlıkla seyredeceğim bir şey vardı. Marmara Denizi'nin kıpırtısız yüzeyini yükselen güneş aydınlatıyordu. Erkenci balıkçıların kayıkları sakin sularda yüzüyordu, havada birçok martı uçuşuyordu. Tablo güzeldi!

San-Stefano'ya [Ayastefanos, Yeşilköy] girdik. İstanbul yakınındaki bu küçük kasaba tertemiz ve düzenli. Gönlümde ne aziz bir hatıra canlandı! Ayastefanos Bulgaristan'ı![9] Her Bulgar'ın kalbindeki tarihi mefkûre! Burada,

9 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşını sona erdiren ve kâğıt üzerinde kalarak yürürlüğe girmeyen 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Anlaşmasıyla ortaya çıkan ve Bulgarlar açısından milli toprak bütünlüğünü sağladığı düşünülen Bulgaristan kastediliyor.

Bulgaristan'ı bağımsız kılan ve ulu Asen'in[10] döneminde sahip olduğu sınırları canlandıran anlaşma imzalanmıştı. Bilahare anlaşma Berlin'de, Avrupa'nın kıskançlığı yüzünden bozuldu.

Burada, Rusların zaferin anısına diktikleri bir abide[11] olduğunu biliyor ve onu göreceğimi sanıyordum, ancak maalesef ki merakım karşılanmadı. Abide, demiryolundan daha içeriye bir yere dikilmiş, herhalde Türkleri üzmemek ve yolcuya bu mağlubiyeti hatırlatmamak için.

Tren yoluna devam etti. Yedikule'ye ve devasa büyüklükte, zamanın üzerlerine izlerini bıraktığı İstanbul surlarına yaklaştık. Bizans'ın tahkimatını düşmanın aşması imkânsızmış. Ancak şimdi birçok yerleri yıkılmış ve sadece şanlı Bizans İmparatorluğu'nun hatırası kalmış. Ne ki Yedikule'nin bugün de çalılıklara bürünmüş surları mağrurca yükseliyor ve geçmiş asırları canlandırıyor.

Tren bir Ermeni mahallesi olan Kumkapı'da düdük çalarak durdu. Ardından iki sıra ahşap ve yarı yıkık evlerin arasından geçti, sağ taraftakiler surlara yapışıktı. Aralarında güzel evler yok değildi, ancak bunların sayısı az olduğu için mahalle can sıkıcı bir izlenim bırakıyor.

Kompartımanda sadece üçümüz kalmış, dördüncü yol arkadaşımız bir yerlerde inmişti. Fesli biri girerek yanımıza oturdu. Görünüşünden ve giyiminden bulunduğumuz bu sınıfta yolculuk edemeyeceği anlaşılıyordu; dolayısıyla onun temizliğiyle ilgili bir kuşku uyandı zihnimizde. Kısa bir suskunluktan sonra bizi lafa tutmaya çalıştı. Ben ve Vazov susuyorduk, çenesi düşük eşim ise Türkçe konuşan davetsiz misafire icabet etti.

Fesli bey, "Siz neredensiniz, beyefendi? Necisiniz?" gibi bir dizi soru yöneltiyordu ona. Nihayet Türklerin düzensizliğini eleştirmeye başladı.

"Eh, bu kadar yapabilmişler" diye cevap verdi eşim ve bakışlarını bizimle pencereye yöneltti.

Davetsiz yol arkadaşımız bizden bir şeyler kopartamayacağını veya fena insanlar olmayıp padişahın imparatorluğu için tehlike arz etmediğimizi anlayınca fark ettirmeden çıktı.

10 Asen – yazar büyük olasılıkla burada Çar Simeon'u kastediyor.

11 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşında ölen Rus askerlerin anısına bugünkü Şenlikköy'de 1895'te yaptırılan abide. 1914'te dinamitle yıkılmıştır.

Birkaç dakika sonra iki Türk memuru "Pasaport!" diye kompartımana girdiler. Pasaportlarımızı uzattık. Memurlardan biri bunları açtı, Sofya'daki temsilciliğin düştüğü notları okudu. Makul ve zararsız Bulgarlar olduğumuz referansına rağmen, işkilli padişah memuru gene bize sert sert baktı.

"Buyurun!" diyerek kaba bir suratla pasaportlarımızı iade etti.

Biz de rahat bir nefes aldık.

Tren bundan sonra deniz kıyısı ve eski, çalılıkla kaplı surların arasından yoluna devam etti. Trenimiz Boğaz girişinde, soldaki hafif bir yükseltide bulunan Constantinus Sarayı[12] duvarlarının çok yakınından geçerek Sirkeci Garı'nda durdu – burası demiryolunun son istasyonu.

Peronda büyük bir kalabalık vardı; herkes fesliydi. Birkaç Türk memurunun önünde durduk, bunlar pasaportları mühürlüyor ve bir deftere kayıt düşüyorlardı. Her yolcu yanlarına uğramak zorundaydı. Biz de aynısını yaptık.

Epeyce uzun bir bekleyişten sonra sıra bizim pasaportlara geldi.

Pasaportları gözden geçiren memurlardan biri Vazov'un adını okudu ve:

"Senin pasaportunda '*homme de lettres*' yazıyor. Ne demek oluyor bu? Mektup yazan mı?" diye sordu.

"Hayır, yazar" diye izah etti Vazov.

"Ne yazıyorsun?"

İş zora girdi. Memur Vazov'u sınarcasına süzdü, ardından kısa boylu bir meslektaşına döndü ve iki pasaportu ona uzatarak bir şeyler söyledi.

"Beni takip edin" dedi memur.

"Karakola!" diye düşündük peşinden yürürken.

Bizi iri yarı, büyük göbekli ve fesi arkaya yaslı başka bir Türkün yanına götürdü ve pasaportları vererek kulağına bir şeyler fısıldadı.

"İstanbul'a ne için geldiniz?" diye sordu iri yarı Türk eşime.

12 Yazar Constantinus Sarayı derken, bugün Sultanahmet Camisi'nden kıyıya doğru inen geniş alandaki Büyük Saray kalıntılarını kastediyor. Bulgarların buraya özel ilgisi ise, Bizans sarayı külliyesi içinde yer alan Magnaura Yüksek Okulundan kaynaklanıyor –alfabenin yaratıcısı Konstantin (Kiril), sonradan Bulgar çarı olan Simeon, ayrıca Yoan Ekzarh ve Konstantin Preslavski gibi eski Bulgar edebiyatı temsilcileri burada öğrenim görmüşlerdi.

"Seyahat amacıyla."

"Ne kadar kalacaksınız?"

"On gün."

"Hangi otelde kalacaksınız?"

"Hotel de France"da.

Bizi oraya götüren ve Vazov'un mesleğine dikkati çeken memura yüksek ve öfkeli bir sesle karşılık verdi:

"*Homme de lettres*, sersem!"

Bu da, "Ne enayisin, *homme de lettres*'ın ne olduğunu bilmiyorsun. Ama görüyor musun, ben biliyorum" demek oluyordu. Sonra bize döndü ve:

"Serbestsiniz. Pasaportlarınızı Bulgar temsilciliğinden alacaksınız" dedi.

Biz de yanından ayrılarak gümrüğe girdik. Valizlerimiz ince ince gözden geçirildi.

Sokakta karşımıza çıkan ilk faytona atladık ve bu badireleri başarıyla geçtiğimizden dolayı rahat nefes aldık, çünkü bize söylendiğine göre Bulgarlar o zamana kadar şubeden şubeye birkaç gün gezdiriliyormuş.

Haliç üzerindeki köprüden geçerek Pera'ya ayak bastık. Burası, İstanbul'un Avrupai kısmı ve binaların Avrupai görüntüsüyle biraz daha hoş bir izlenim yaratsa da, pis sokaklarında sürüler halinde yatan yara bere içindeki sokak köpekleri insanı tiksindiriyor. Daha sonra öğrendiğime göre bunlar leşleri yiyerek şehre sıhhi bakımdan hizmet ediyorlarmış.

Hotel de France'da yer olmadığından yakındaki Hotel d'Athens Palace'a gittik; burası Petits Champs[13] karşısında yer alıyordu. Birinci kattaki odalara yerleştik; otelde yolculara sadece oda sağlanmıyor, yemek almaları da mecbur kılınıyordu; aslında bu turistler için pek uygun değil. Biz sadece kahvaltı ve akşam yemeği alacağımızı söyledik.

Ama şimdiden bu otelde sunulan yemeklerin nefis ve lezzetli olduğunu söyleyeyim; temizliği ve hizmeti de makuldü, otelin Rum sahibi

13 17. yüzyıldan sonra günümüzdeki Sıraselviler'den Gezi Parkı'nı da içine alarak Harbiye ve Kasımpaşa'ya, bir yandan da Dolmabahçe'ye kadar uzanan alanda büyük bir mezarlık meydana gelmişti. Avrupalılar Galata ve Tepebaşı'ndaki mezarlığı "Petit Champ des Morts" yani "Küçük Mezarlık," Taksim ve civarını ise "Champ des Morts" yani "Büyük Mezarlık" diye isimlendiriyordu.

ise fevkalade kibar ve titiz biriydi. Yemeğin fiyatı da uygundu. Bir kusuru vardı, bütün öteki daha iyice oteller gibi bu da gürültülü bir sokakta yer alıyordu ve gece yarısına kadar kesilmeyen şamata rahat uyumanıza mani oluyordu.

İkinci Bölüm

BOĞAZİÇİ

6 Eylül

İstanbul'a geldikten sonra ilk dileğimiz, dillere destan Boğaziçi'nde dolaşmaktı. O yüzden öğle yemeğinden sonra hemen çıktık, Pera'yı Galata'ya bağlayan tünelden geçerek Altın Boynuz [Haliç] üzerindeki köprüye indik; burada biraz da zorlanarak Boğaziçi'ni dolaşan vapurların iskelesini bulduk.

Şansımıza hava harikaydı. Hafif bir esinti, kayık ve vapurlarla dolu Altın Boynuz'un ve Boğaz'ın sularını titreştiriyor, vapur düdükleri ve kayıkçı çığlıkları müthiş bir vaveyla koparıyordu. İnsan bu aralıksız gürültüden adeta sağır oluyor, sayısız kayık, şilep, vapur ve yük gemisi denizin bulanık yeşil sularını köpürtüyordu.

Nihayet vapurumuza bindik. Vapurun gök gürültüsü gibi düdüğü hareket edeceğinin sinyalini verdi. Vapur tıklım tıklım yolcu doluydu. Kadınlar kısmı özellikle süslü hanımlarla tıka basa doluydu. Daha sonra bunların bir paşa konağına düğüne gittiğini anladık.

Vapur deniz sularını yarmaya başladı. Beyaz köpüklü dalgalar çarkların altına dalıyor ve dalgalanma vapurun uzağına kadar yayılıyor, oralarda yüzen sivri uçlu kayıkları sallıyordu. Çok geçmeden kendimizi Boğaz'da bulduk. Bizden belirli bir mesafede, denizin ortasında, üzerinde deniz feneri olan bir kuleyle küçük bir ada dikkatimizi çekti. Avrupalıların Leandros Kulesi diye adlandırdıkları kuleyle ilgili şairane bir efsane anlatılıyor. Kadim zamanda Leandros adında bir delikanlı tutkuyla Hero adında, Venüs rahibesi olan bir kızı seviyormuş. Kızın babası, yavuklusundan ayırmak için onu bu adacığa saklamış. Leandros sevdiği kızın nerede olduğunu anlayınca bir gece denizi yüzerek geçmeye ve onu kaçırmaya karar vermiş. Ama fırtınalı gecenin dalgalı denizinde delikanlı boğulmuş. Sabah olduğunda kız yavuklusunun cesedini görünce, umutsuzluğa kapılarak kendini denize atmış ve sevdiği insanın yanında son nefesini vermiş. Anılan kuleyi Kız Kulesi diye adlandıran Türkler başka bir efsane anlatıyorlar, ancak o, yukarıdaki kadar şairane değil.

Boğaz aslında, iki kilometre civarında genişliği ve 30 km civarında uzunluğu olan büyük bir nehir; bu nehir Karadeniz'le Marmara'nın sularını bağlıyor. Bu harika boğazın iki yanında, şirin ev, yalı, saray ve teraslı bahçelerin serpiştirildiği muhteşem sırtlar yeşilleniyor. Bu görüntüden daha göz alıcı bir manzara olduğunu sanmıyorum. Sırtların eteklerinde korular güzel binalara gölge sağlıyor. Solda, denizin sıfır noktasına tamamen beyaz mermerden inşa edilen muhteşem Dolmabahçe ve Çırağan saraylarının yanından geçiyoruz. Boğaz kenarına dikilen bu şahane saraylar dünya saltanatının geçici olduğuna dair acıklı sırlar saklıyor.

Padişah Abdülaziz'in kaldığı Dolmabahçe Sarayı'nda 1876'da karanlık bir trajedi yaşandı. Bir saray ihtilaliyle anılan bu padişahın canına acımasızca kıyıldı. O zamandan beri Dolmabahçe boş ve padişah ailesinin hiçbir üyesi artık içeri girmiyor. Saray bir mezara dönüşmüş.

Ancak bu karanlık hatıralar bizi çevreleyen tablonun görünümü karşısında dağılıverdi. Boğaz gittikçe daha güzelleşti. Yeşil kıyılar şirin bir şekilde sulara iniyor ve gözlerimizi kendine çekiyordu. Adeta dilimizi yutmuştuk ve manzaranın seyrine doyamıyorduk. Arkamızdaki eski İstanbul, camileri, minareleri, sarayları ve evleriyle gittikçe bizden uzaklaşıyordu. Bunların arasında mezarlıkları gölgeleyen koyu servi ağaçları görünüyordu. Marmara Denizi'nin yüzeyi güneşte göz kamaştırırcasına parıldıyor ve ince bir sis tabakası uzaktaki Prens Adaları'nın kıyılarını saklıyordu.

Çırağan neredeyse yirmi yıl boyunca [V.] Murad'ın hapishanesiymiş. Murad, ağabeyi olan şimdiki padişah Abdülhamid tarafından tahttan indirilmiş. Bedbaht sabık hükümdar uzun yıllar burada sıkı bir gözetim altında tutularak dış dünyayla iletişim kurma imkânından yoksun bırakılmış. Geçenlerde mezara indirilerek bu hapishanesinden kurtuldu. Ancak onun da, padişah ağabeyinin emriyle öldürüldüğü söylentileri dolaşıyor; kardeşinin şahsında tehlikeli bir rakip görüyormuş padişah.

Boğaz önümüzde eğri kıvrımlarla kuzeye doğru uzanıyordu. Soldaki bir sırtta yer alan beyaz yapı padişahın şimdiki konutu Yıldız Sarayı'ymış. Aslında o da, gönüllü de olsa öldürülme korkusuyla sarayında yaşayan müebbet hapse çarptırılmış bir mahkûm.

Biletlerimizi Bebek'e kadar aldığımız için orada indik. Burası daha çok İstanbul zenginlerinin ve ünlü kişilerin yaşadıkları yazlık evlerden oluşan bir semt. Bizimle bazı hanımlar da inerek iskelenin karşısındaki bir zengin evine doğru yürüdüler. Biz de merakla onları takip ettik. Anılan evin kapısında sırma ve altın giysili bir bekçi dikiliyor, gelen kadın misafirleri davetiyeleri alarak içeri davet ediyordu.

Kapının önünde büyük bir kalabalık vardı. Dakika başı şahane ve çoğu kapalı faytonlar yanaşıyor ve sahibelerini buraya getiriyordu. Biz de durduk ve soylu Türk kadınlarını izlemeye başladık. Bu bizim için güzel bir rastlantıydı. Kadınların kılık kıyafeti dikkatimi çekiyordu, hepsi neredeyse istisnasız ipek feraceler giyinmişti, ancak bu feraceler Bulgaristan'dan bildiğimiz feraceler değil artık. Alt kısımları zarif şekilde dikilmiş modern birer fistan bunlar; belde fistana iğneyle iliştirilmiş aynı malzemeden dörtgen biçimli bir kumaş sırta doğru uzatılarak başın yarısını ve bütün göğüs kısmını örtüyor. Yüzü örten ince ve genelde siyah bir duvak yine de yüzün görülmesine imkân veriyor. Bazı hanımlar daha kalın duvaklarla örtülmüştü; niye birileri yarı kapalı, başkaları ise gayet sıkı kapalı diye sorduğumda, güzellerin korunmadıkları, çirkince ve yaşlıca olanların ise titizlikle kapandıkları söylendi.

Hanımların göğüs, kulak ve kollarında değerli taşlar ve altın takılar parıldıyordu. Çoğunun iri siyah gözleri vardı, ama bunların feri sönmüştü, çevreye cansız ve kayıtsız bakıyorlardı. Çehreler genelde büyük ve esmerdi. Çirkin oldukları söylenemezdi, bilakis bazıları güzeldi, ama bu tipik bir Türk güzelliğiydi. Yüz hatlarında narinlik ve zarafet hak getire. Türkiye'de kadın eğlence için yaratılmış, o yüzden birey olarak değer taşımıyor. Bir insanın birkaç atı veya birkaç köpeği olabileceği gibi, her paşanın birkaç kadından oluşan bir haremi var; haremdeki kadınlar ağırlıkla efendinin keyfi için yaşıyor. Türkler için bir kadının nitelikleri değil, ama beden hatları önemli. Gerçi şimdi artık daha iyi eğitimli Türk ailelerinde kızlar için Avrupa'dan mürebbiyeler getirtiliyor. Bu kızlar yabancı dil öğrenerek yabancı edebiyat eserlerini okuma imkânı buluyor. Bazı Türk hanımlar kadın hakları gibi modern kavramları içselleştirerek Avrupalı kadını taklit etmeye çalışıyor.

Döneceğimiz vapuru beklememiz gerektiğinden, yakındaki pastaneye uğradık. Oradaki soylu kadınların rahatlığı dikkatimi çekti; hanımlar pastanenin açık penceresi önüne kümeler halinde yığılmaktan ve birer serinletici şerbet içmekten çekinmiyordu.

Bir saat bekledikten sonra vapur yanaştı ve bilet aldık. İskeledeki bekleme salonu hanımlarla doluydu, çoğunun yüzleri açıktı. Meraktan aralarına girerek onları gözlemlemeye başladım. Vapur yanaşınca da arkadaşlarımın yanına döndüm. İskelenin girişini tutan memur geçmeme izin verdi, ama buraya sadece hanımların girebildiğini söyleyerek yoldaşlarımın önünü kesti. Uzun boylu bir Türk, herhalde kodaman biri, içeride kimleri beklediğimi anlayınca, memura bir şeyler söyledi, o da bu himaye sayesinde bizimkileri bıraktı.

Paşa düğününden dönen çok sayıda hanım basamaklardan vapura girmek için birbirini sıkıştırıyor, yer kapmak için büyük bir düzensizlik içinde itişip kakışıyordu. Başka bir yığın Türk kadını tarafından itilen, hatta kalabalığın sıkıştırdığı bizler nihayet güverteye ayak basmayı başardık. Kendimize ancak orada yer bulabildik. Çok sayıdaki Türk kadın arasında, bizimkiler hariç sadece bir erkek vardı. O, Türk'tü, ama çok geçmeden ortadan kayboldu. Biz merakla özel giyimli hanımları izliyorduk, feracelerini güçlü rüzgâr havalandırıyor ve yaşmaklarını dalgalandırıyordu. Vapurdan iki görevli epeyce kaba şekilde yoldaşlarımı aşağı, ikinci sınıfa inmeye davet etti.

"Niçin?" diye sordu kocam.

"Çünkü burası harem."

"İyi, ama biz birinci sınıf bileti ödedik."

"Haydi, pek fazla mırın kırın etme" diye tısladı görevli, öfkeli bir tonla.

Yapılacak bir şey yoktu, boyun eğdik ve bu düzenden gayri memnun şekilde aşağı indik. Ancak Boğaz'ın güzel manzarası, suyun derin turkuaz rengi, masalsı yalı ve saraylar çok geçmeden yaşadığımız bu küçük nahoşluğu unutturdu. Hafif ve hoş bir esinti deniz yüzeyini titretiyordu. Önümüzde harikulade bir tablo uzanıyordu. Fani beşerin kalemi bu şairane tabloyu tasvir etmekte kifayetsiz kalıyor. Yaradan, Boğaz'dan çok güzel bir dünya cenneti yaratmak için bütün yaratıcı dehasını devreye sokmuş.

Masalsı ve konumu itibariyle dünyada biricik olan bu diyarın Avrupalıların elinde olmadığı için kalbimin ta derininden büyük bir üzüntü duyuyordum.

Vapur süratle dalgaları yarıyordu. Eski İstanbul'un tepelerini taçlandıran kubbe ve minareler önümüzde daha da büyük bir görkemle yükseliyor, batan güneşin son ışınları altındaki tablo her an daha da büyüleyici oluyordu. Marmara Denizi ta ufka kadar pürüzsüz ve parlak biçimde uzanıyordu, orada Asya Olympos'unun[1] silueti yükseliyordu. Solumuzda şairane efsanesiyle Kız Kulesi kaldı ve çok geçmeden vapur, bir sürü oynak kayık arasından süzülerek köprüye yanaştı.

Akşam yemeğinden sonra Petits Champs'taki tiyatroya gittik. İtalyan *La Rondinella* operası temsil ediliyordu. Perde açılmadan önce orkestra padişahın marşını icra etmeye başlayınca bütün seyirciler ayağa kalkarak huşu içinde marşı dinledi. Şaşkınlıkla izlediğimiz bu durum Avrupai yeniliklerden biriymiş; daha önceleri böyle bir uygulama yokmuş.

1 Bulgarca eserlerde Asya Olympos'u veya İkinci Olympos adlarıyla Keşiş Dağı, yani günümüzdeki Uludağ adlandırılıyor. Bulgarlar bu dağa, eteklerinde bulunan Polihron Manastırından dolayı önem ve kutsiyet atfediyor, çünkü 9. yüzyıl ortalarında Kiril ve Metodiy Kardeşler, daha sonra, küçük kardeş Kiril'in adıyla anılacak Slav-Bulgar alfabesini anılan bu manastırda yarattıkları kabul ediliyor.

Üçüncü Bölüm

SURİÇİ VEYA ESKİ İSTANBUL

7 Eylül

Avrupalılar için sur içi, kendine has çehresiyle İstanbul'un en özgün ve en ilginç bölümünü teşkil ediyor. Sur içi veya eski İstanbul, güneyden Marmara Denizi, doğudan ve kuzeyden de Boğaz'ın ve Altın Boynuz'un sularıyla çevrelenen sırtın üzerine kurulu.

Aslında burası eski Byzantium. Uzaktan bakınca fevkalade şirin görünüyor. Sırtın en yüksek noktaları ince minareli görkemli camilerle taçlandırılmış. Evler şirin biçimde sırttan aşağıya salınıyor. Bizans saray kalıntılarının yer aldığı doğu ucunda, görkemli Ayasofya'nın kubbesi yükseliyor.

O gün biz Ayasofya'yı ziyaret etmeye karar verdik ve sabah 9'da yola çıktık.

Petits Champs Bahçesi karşısındaki otelimizin önünden geçen sokak artık kalabalık ve gürültülüydü. Kahvehane önlerinde, kaldırıma veya sokağa konulan masaların çevresindeki sandalyelerde fesli erkekler kahvelerini yudumluyor, nargile içiyorlar. Sokak satıcıları avaz avaz bağırıyor, atlı tramvaylar gürüldüyor, faytonlar, yatan köpeklerin arasından geçerek tıkırdıyor; köpekler buna alıştığından rahatsız olmuyor ve gelen geçenlerin ve atların ayakları arasında uyumaya devam ediyorlardı.

Tünel'e girmeden önce, yakında bulunan diplomatik temsilciliğimize uğrayarak temsilcimiz İvan St[efanov] Geşov'u[1] ziyaret etmeye karar verdik; kendisi kartvizitini önceki akşam otele bırakmıştı, eğer onu yerinde bulamazsak, biz de kartvizitlerimizi bırakacaktık.

Şansımıza Geşov o sırada temsilciliğe giriyordu. Selamlaştık ve bizi içeri davet etti. Zarif tavırları, mütebessim ve nüktedan oluşuyla Geşov tam bir centilmen. Makamında kahvelerimizi yudumlayarak sohbet ederken İstanbul hakkında ve belirlediğimiz ziyaret programımızla ilgili çok faydalı

1 İvan St. Geşov (1854-1932) – Bulgar siyaset ve devlet adamı, diplomat; Robert Kolej mezunu. İstanbul'da 1906-1908 arasında görev yapıyor. II. Meşrutiyetin ilanını takip eden aylarda, resmi bir yemeğe davet edilmemesi iki ülke arasında diplomatik bir krize dönüşüyor ve bunun sonucunda Eylül 1908'de Bulgarlar eski payitahtları Tırnova'da Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını ilan ediyor.

tavsiyelerde bulundu. Cuma selamlığını da görme isteğimizle ilgili olarak saraydan izin alma konusunda derhal devreye girme vaadinde bulundu. Bugün için planladığımız Ayasofya ziyareti nedeniyle sur içine gitme hususunda son zamanlarda yabancılara engel çıkartıldığını söyledi. Ancak şansımıza güvendiğimiz için sur içinde gezmeyi deneyecektik.

Temsilciliğimizden köprüye yaya indik. Köprünün ötesinde, Bahçekapı'da bir faytona binerek eski İstanbul'un gürültülü ve kalabalık sokaklarından geçerek doğruca Ayasofya'nın yolunu tuttuk.

Eski İstanbul hakikaten farklı bir çehreye sahip. Burada nüfusun çoğunluğunu Anadolulular teşkil ediyor –Türkler, Ermeniler, Kürtler, Yahudiler sokaklarda cirit atıyor ve sadece Türkçe konuşulduğunu duyuyor ve bundan dolayı da kendinizi tamamen bir Türk ve Şark âleminde hissediyorsunuz. Burası çok hareketli, çok kalabalık ve daha da büyük köpek bolluğu var, pislik diz boyu. Pierre Loti'nin[2] sokak köpeklerine duyduğu hayranlığı ve herhangi bir belediye encümeni bunları itlaf ederek İstanbul'u büyük güzelliklerinden birinden mahrum bırakmasın diye nasıl endişelendiğini hatırlayınca istemeden de olsa acı acı gülümsüyorsunuz.

Mösyö Pierre Loti, ne olur, gönlünü ferah tut! Sokak köpekleri İstanbul'dan sadece sahipleri de gittiği zaman gidecek.

Sağımızda devasa Yeni Cami kalıyor; şimdi önemini kaybeden Babıâli'nin uzağından geçiyoruz, çünkü devlet idaresinin direksiyonu şimdiki padişahın tahta çıkmasıyla, bilindiği üzere, Yıldız Köşkü'ne taşındı. Kadim Bizans surunun dibinden kıvrılıyoruz, bu sur Ayasofya'yı ve imparatorluk saraylarını şehirden ayırıyormuş. Sonra daha kör bir sokaktan faytoncu bizi bir çıkmaz sokağa getiriyor, bu sokağın dibinde Ayasofya'nın kapılarından birini görüyoruz. Önümüzde bu tarihi aziz binanın devasa kubbesi yükseliyor ve mağrurca etrafa bakıyordu. Burada faytondan inerek kapıya yöneldik.

Demir kapı anıtsal ve karanlıktı. Rutubet ve loşluk hâkimdi. İn cin top oynuyordu. Kime müracaat etsek acaba diye düşünürken, kapıdan bir Türk çocuğu çıktı ve muradımızı öğrenince bahşiş istedi, ardından bekçiyi

2 Pierre Loti (1850-1923) – İstanbul ve Türk aşığı olarak bilinen Fransız subay ve yazar. (İlginçtir ki İvan Vazov da çeşitli vesilelerle Pierre Loti'nin Turkofilliğini yeren şiirler kaleme almıştır.)

çağırmak üzere camiye döndü –bekçi bizi içeri alacak ve mabedi görmemize izin verecekti. Epeyce bekledik, ama ne çocuk, ne de başkası bize cevap vermeye geldi. İçimize ortaçağın ruhu hâkim oldu. Bu kapalı kapı bir zamanlar tekerlekli arabalarla buraya ibadete gelen imparatoriçelerin önünde açılıyormuş. Bu taş döşemeler muhafız ve saray görevlilerinin çizmeleri altında çınlıyor ve bunlar temennayla kadın efendilerini arabalardan indiriyormuş.

Nihayet eski demir kapıda kambur, balmumu gibi sarı benizli, bıyıksız, sarıklı bir adamcağız göründü; tiz ve kızgın bir sesle bize neredeyse bağırdı. Söylediklerinden camiye izinsiz girilmediğini anladık. Bu iznin nereden alınacağını sorduğumuzda, belediyeden alındığını söyledi ve sonra kapıyı ardından çarparak kayboldu. Bu ilk başarısızlık bizi üzdü, ama yıldırmadı. Ne pahasına olursa olsun mutlaka dünyaca ünlü bu aziz mekânı, eski İstanbul'un en meşhur tarihi eserini ziyaret etmek istiyorduk. Çünkü bir turist için İstanbul'u ziyaret edip Ayasofya'yı görmemek, Mısır'a gidip piramitleri görmemek gibi bir şey. On beş yüzyıl önce İustinianos'un inşa ettirdiği mabet kusursuz ve taklit edilemez mimarisi, boyutunun muazzamlığı, keza iç mekân süslemeleri, rengârenk devasa mermer sütunları, mozaikleri ve hiçbir desteği olmayan geniş kubbesiyle dünya âlemi hayran bırakıyormuş. Bunu tabii ki sadece kitaplardan biliyorduk.

Belediyeye gitmeye karar verdik, her ne kadar talebimizin karşılanacağı yönündeki umudumuz az olsa da; çünkü Sofya'dan gelen Bulgarlar olmamız iyi bir referans değildi.

Çeyrek saat sonra faytoncu bizi zaptiye nazırının konağı önüne götürdü; avlu girişinde yırtık pırtık ve asık suratlı zaptiyeler bekliyordu. Nazıra gitmek istediğimizi anladıklarında, nazırın bulunduğu binayı göstererek bizi bıraktılar, anlaşılan o ki Avrupalı olarak kabul edilmiştik. Avluda bizi şişman ve sert bakışlı bir zaptiye karşılayarak muradımızı sordu. Söyleyince bizi sınarcasına süzerek kimler olduğumuzla ilgilendi. Prenslikten, Ayasofya'yı ziyaret etmek için izin isteyen Bulgarlar olduğumuzu anlayınca, suratını astı ve:

"Temsilciliğinizden bilet alın ve öyle gelin" dedi.

İçinden de herhalde aklımıza ve cesaretimize, özellikle de bu izni alabileceğimiz yönündeki naifliğimize şaşıyordu.

Aldığımız bu cevap üzerine, İustinianos'un şanlı mabedinin ziyaretini başka zamana ertelememiz gerekti. Daha sonra zabıtanın bizi oyalamak istediğini anladık, çünkü hiçbir arabuluculuk işe yaramayacaktı. Hıristiyanlar için Ayasofya ziyareti kayıtsız şartsız yasaklanmış. Bunun nedeni de, şimdi İstanbul'u ziyaret eden Arap şeyhleriymiş. Babıali, Hıristiyanların girmesine izin vererek kutsal mabedi kirlettiği gerekçesiyle bunların taassubunu kışkırtmak istemiyor, bu uygulamanın kaldırılması için şeyhlerin gitmesi bekleniyormuş.

Buradan eski İstanbul'un gene ünlü yerlerinden biri olan Atmeydanı'na geçtik. Burası Bizans devrinde Hipodrom adıyla biliniyor ve imparatorun da izlediği at ve araba yarışlarına sahne oluyormuş; keza halk eğlenceleri ve toplantılar düzenleniyor, devlete karşı büyük suç işleyenlerin idam cezaları burada icra ediliyormuş.

1185'te, tahttan alaşağı edilen Andronikos Komnenos, burada dikilen bir darağacında Konstantinopolis ahalisinin sevinç nümayişleri arasında ipte sallandırılmış; tam o sırada Bulgaristan'da Asen,[3] Bizans hâkimiyetinden kurtulmak için bir ayaklanma başlatmış.

Bizans tarihçileri, Simeon'un oğlu Petır[4] döneminde burada vuku bulan ve sonuçları itibariyle Bulgaristan'ın kaderini tayin eden bir hadiseden de bahsediyorlar. İmparator III. Mihail'in bir yakınının verdiği ziyafete, o sırada tesadüfen payitahtta bulunan Bulgar temsilciler de davet edilmiş. Öğle yemeğinden sonra Hipodrom'a güreşleri izlemeye çıkılmış. Bulgarlar bir Bulgar güreşçinin yenilmezliğini övmüşler, hakikaten bütün rakiplerini yere seriyormuş; tesadüfen o da Hipodrom'da bulunuyormuş. Onuru zedelenen Yunan kodamanlar bir Yunan'ın çıkıp Bulgar'la güreş tutmasını boşuna beklemişler. Nihayet genç, yakışıklı bir delikanlı er meydanına çıkarak sırtı yere gelmeyen Bulgar pehlivanı güreşe davet etmiş, bir çırpıda da onu yere sermiş.

Cesur ve mahir rakibin Basileios adında bir Makedon Slav'ı olduğu anlaşılmış. Bu galibiyet sarayın dikkatini Basileios'un üzerine çekmiş, impa-

3 681'de kurulan Birinci Bulgar Devleti 1018'de Bizans hâkimiyetine girerek tarihe karışıyor. 1185'te Tırnova'da Asen ve Petır kardeşlerin başını çektiği isyanla Bulgar Devleti yeniden kuruluyor. Tarihe İkinci Bulgar Devleti olarak geçen bu oluşumun ilk hükümdarları sırayla Asen, Petır ve Kaloyan kardeşlerdir.

4 Petır – 10. yüzyıl ortalarında hüküm süren Bulgar çarı.

rator onu maiyetine almış, daha sonra da, çocuksuz olduğundan, evlat edinerek tahtın varisi yapmış. Bu pehlivan, Bizans tarihinin ünlü Makedonyalı imparatoru I. Basileios'dan başkası değilmiş; hanedanı iki yüzyıl kadar şanla hüküm sürdü, varisi II. Basileios Bulgarkıran[5] da Bulgaristan'ı fethetti.

Tarihin feci oyunu Üçüncü Bulgar Devleti'nin düşüşünde de tekerrür etti ki o zaman, damarlarında Bulgar kanı akan bir padişah –Bulgar Prenses Mara'nın doğurduğu Yıldırım Bayezid,[6] Bulgar Çarlığının mezarını kazarak Tırnova'yı yok etti.

O dönemlerde meydanın etrafında kodamanların sütun ve heykellerle süslü mermer sarayları bulunuyormuş. Şimdi meydan boş, eski azameti ve güzelliğinden yoksun. Bizans zamanından sadece iki anıtsal taş kalmış. Biri pembe granitten yekpare bir dikilitaş, adı da zaten Dikilitaş. I. Theodosios zamanında vapurlarla Mısır'dan nakledilmiş; Paris, Roma ve Londra'da da birer tane gene böyle yekpare taş var. Dikilitaş, dört küçük demir dayanakla taş bir kaide üzerinde duruyor, ama ne yüzyıllar, ne de zelzeleler onu zayıf kaidesinden oynatamamış. Dikilitaş'ın duvarlarında yer alan kuş, insan ve simge şeklindeki hiyeroglifler firavunlar zamanından gizemli hikâyeler anlatıyor.

Diğer sütun –Yılanlı Taş– zemine dayanıyor; demirden üç yılanın aşağıdan yukarı kadar sarmalanmasıyla oluşuyor. Bizans zamanında üç

5 Bulgar tarihine göre, Simeon'un parlak döneminden sonra krize giren Bulgar Devleti toparlanamaz ve Çar Samuil'in (976-1014) çırpınışlarına rağmen, daha sonra Vulgaroktonos (Bulgarkıran) takma adıyla tarihe geçecek olan II. Basileios (963-1025) iktidarında Bizans hâkimiyetine (1018) girmekten kurtulamaz. II. Basileios'un bir dağ geçidinde pusuya düşürerek esir aldığı 15 bin Bulgar askerinin gözlerine mil çektirmesi, Bulgar milli hafızasında, üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen silinmeyecek derin bir travmaya neden olurken Birinci Bulgar Devleti de yaklaşık 170 yıl boyunca tarih sahnesinden siliniyor.

6 Prenses Mara'nın I. Murad Hüdavendigar ile evliliği üzerine çeşitli dönemlerde bazı Bulgar yazar ve şairlerin de eğildiğine tanık olunuyor. Özellikle İvan Vazov, ortaçağ Bulgar tarihi üzerine yoğunlaştığı 20. yüzyıl başlarında, İkinci Bulgar Devleti'nin bağımsızlığını kaybederek Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ana nedenleri arasında kadere dayanan unsurlar bulma kaygısı ve arzusu içinde, Bulgar Çarı İvan-Aleksandır'ın Yahudi asıllı eşi Sara ve kızı Mara'ya tarihi bir sorumluluk yüklüyor. Sözgelimi, "İvan-Aleksandır" başlıklı uzun hikâyesinde "Kim bilir Bayezid'i doğuran Mara olmasaydı, çarlığın ve başkent Tırnova'nın yazgısı başka olmaz mıydı?" sorusunu sorarken, "Legendi kray Tsarevets" (Tsarevets Efsaneleri) başlığı altında derlediği şiirlerinde, kötü yazgılı Mara'yı, daha sonra bütün Bulgaristan'ı hâkimiyeti altına alacak olan "acımasız Yıldırım Bayezid'i doğuran nazik ana" olarak yorumlayacaktır. Yıldırım Bayezid'in (1389–1402) validesi Mara'yı, antik Troya örneğindeki gibi uğursuz bir kadın olarak göstererek İkinci Bulgar Devleti'nin yıkılışının nedeni olarak görüyor ve Bulgar milli tarihine romantik bir gizem yüklüyor. (Konuyla ilgili daha ayrıntılı olarak bakınız: Mevsim, Hüseyin. "Murad ile Mara Tarihsel Bulgar Halk Türküsü," *Milli Folklor*, 69, 83–89, 2006, Ankara.)

yılan başı, üzerine bir heykelin dikilmesi için bir sütun başlığı oluşturuyormuş. Efsaneye göre, II. Mehmed yılanın birinin başını bir balta darbesiyle kırmış. Çalınan öteki iki baş da daha sonra kaybolmuş.

Meydanın güneyinde Yeniçeri Müzesi yer alıyor; çeyrek mecidiye karşılığında bu yeni taş binaya giriş serbest. Biz müzeyi ziyaret ettik. Epeyce geniş bir salonda, duvarların kenarına, alacalı ve parlak kıyafetleriyle yeniçeri figürleri dizilmiş. Her ne kadar cansız kuklalar olduğunu bilseniz de, dehşet saçan devasa sarıklar, dev başlıklar, yatağanlar, korkunç çehreler ve kana susamış bakışlar ziyaretçiyi Osmanlı kudreti ve yenilmezliğinin devirlerine taşıyor.

Türkleştirilen bu cengâver ve isyankâr Hıristiyanlar, Viyana ve Mezopotamya'da dehşet saçıyor ve Kiev'e kadar uzanan yıkımlara neden oluyormuş. Padişahları tahta çıkarıyor ve tahttan alaşağı ediyor, Avrupa'ya korku salıyorlarmış.

Atmeydanı civarında başka tarihi bir meydan daha bulunuyor –Etmeydanı. Bir zamanlar korkunç yeniçerilerin ocağı buradaymış. Padişahlar yeniçeri hiddetinden adeta titriyor ve bunları sadece para ve taviz vererek uslandırmayı başarıyormuş. Yeniçeriler İstanbul'da kimseyi tanımıyor ve şehre şiddet saçıyormuş. Padişaha, herhangi bir sadrazamdan memnun olmadıklarını haber vermek için eski İstanbul'u ateşe vermek gibi özel bir yöntem geliştirmişler.

Padişah sarayından yangını görüyor, anlamını kavrıyor ve sadrazamın kellesini onlara gönderiyormuş. Bazen yeniçeriler bu kelleyle tatmin olmuyor, padişahın kellesini de alıyorlarmış. Bunların azgınlık ve kötülükleri padişaha da, ahaliye de korku salıyormuş. Nihayet ıslahatçı padişah II. Mahmud bunların bir isyanında toplarını yeniçeri kışlalarına yöneltmiş. On bin civarında yeniçeri güllelerle veya kışla yangınında ölmüşler. O zamandan itibaren de Türk İmparatorluğu için bu felaket ortadan kalkmış.[7]

Henüz öğle yemeği vakti gelmediğinden, faytoncudan bizi eski İstanbul'da dolaştırmasını rica ettik. Bu sokaklarda, çok sayıdaki camiden ve daha çok sayıdaki servi ağaçlı mezarlıktan gayri bizim açımızdan ilginç olan hiçbir şey yok. Şehrin yarısı ev, yarısı da mezarlık. Bu

7 Bu ayrıntıları bana anlatma nezaketinde bulunan İvan Vazov'a müteşekkirim. Keza *Constantinople pitoresque* ve Charles Dieu'nun *Figures Byzantines* kitaplarından da yararlandım –y.n.

husus şehre dehşetengiz, hüzünlü bir hâl katıyor. Ölümün çarlığı her adımda karşınıza çıkıyor ve sakin sokaklarda derin bir melankoli kaplıyor ruhunuzu. Bir sokakta karşımıza, güzel görünümlü bir türbe çıktı. Faytoncuya bu türbenin kimin olduğunu sorduk, o da bize türbede padişah Abdülaziz'in ailesinin sandukalarının bulunduğunu söyledi. Faytondan inerek türbeyi görmek istedik. Karşımıza bir hoca çıktı ve kişi başına çeyrek mecidiye bahşişten sonra bizi terlik giydirerek türbeye aldı. Türbenin ortasında, tamamen hasırla kaplı büyük bir salon var; salonun ortasında Abdülaziz'in, hanımının, kızının, onun çocuğunun ve padişah Abdülmecid'in sandukaları dikkat çekiyor. Hoca bize her sanduka için ayrı ayrı bilgi verdi. Sandukalar, altın nakışlı ve etrafında demirlerle çevrili kadifemsi kırmızı kumaşla örtülü. Bunlardan en gösterişlisi, salonun ortasındaki Abdülaziz'in sandukasıydı. Kapının iki yanındaki kaidelerin üzerine, 1869'da Paris Sergisi'ni ziyaret ettiği sırada III. Napolyon'un Sultan Aziz'e hediye ettiği iki altın saat konmuş.

Hoca bize parşömene yazılı, her sayfasında fevkalade zarif Arapça süslemeli bir Kuran-ı Kerim gösterdi. Sözlerine göre, bu el yazması pek kıymetliymiş ve bilgeliğiyle ünlü bir hoca tarafından Sultan Aziz'e hediye edilmiş.

Hoca bize sandukalar hakkında çeşitli bilgiler verirken, eşim ona dönerek:

"Padişah Murad'ın mezarı nerede?" diye sorma gafletinde bulundu.

Bunun üzerine hoca afalladı, gözleri fırladı ve dehşetle kocama baktı. Biraz sonra kendini toparlayarak:

"Ha, siz hani şu eskilerde hüküm sürmüş Sultan Murad'ı kastediyorsunuz, değil mi?" dedi.

"Evet, evet" dedi aceleyle kocam, kırdığı potu düzeltmek için.

Şimdiki padişahın alaşağı ettiği ve ruh sağlığı yerinde olmadığı ilan edilen Murad'ın[8] adını anmak bile suç kabul ediliyormuş.

Padişahların türbesinden çıktık.

8 Burada Sultan Abdülaziz'in bir saray darbesi sonucu tahttan indirilişinden sonra tahta geçen ve 93 gün sonra akli dengesinin bozulduğu gerekçe gösterilerek 31 Ağustos 1876'da tahtan indirilen V. Murad kastedilmektedir.

Programımızda Constantinus Sarayı'nın ziyareti de vardı, ancak koşuşturmadan fevkalade yorulmuştuk, o yüzden bu ziyareti başka zamana bıraktık.

Güneş mavi semadan ateşli ışınlarını bütün sur içine, Pera'ya ve denize döküyordu.

Artık öğle yemeği vaktiydi ve biz bir lokantada yemek yemek üzere aşağıya, Bahçekapı'ya doğru indik. İyi yemek bulma umuduyla en iyilerinden birine girsek de, büyük bir hayal kırıklığı yaşadık –iyi bir yemek bulamadık, sipariş ettiğimiz birkaç yemeği de iade etmek zorunda kaldık, çünkü midemizi bozma tehlikesi vardı. Lokantadan yarı aç çıktık ve köprüyü geçtikten sonra kendimizi Galata'nın kalabalıkları içinde bulduk. Burada biri, "Dr. Elmazov!" diye seslendi. Eşim kimin seslendiğini gördü; bu kişi, bir zamanlar Sofya'da yaşamış bir Rum'du ki Türk hafiyesi olduğu konuşuluyordu. Bunun üzerine biz hızlıca kalabalığa karışarak Rum'un gözünden kaybolduk.

Bu günümüz de tiyatro salonunda son buldu.

Dördüncü Bölüm

PRİNKİPO [BÜYÜKADA]

8 Eylül

Sabah güneşi altın ışınlarını Altın Boynuz'un mavi sularına döküyordu. Otelimizin penceresinden gördüğümüz dev sur içi halen uyuyordu. Bu günü Büyükada'nın ziyaretine ayırdık.

Büyükada'ya gitmenin iki yolu vardı: Biri doğrudan vapurla; ötekisi de karşıda, Anadolu kıyısındaki Haydarpaşa'ya vapurla geçerek yeni Alman demiryoluyla Maltepe İskelesi'ne kadar, oradan da vapurla Büyükada'ya. Anadolu yakasının en güzel köşelerinden geçmek amacıyla bize tavsiye edilen bu ikinci güzergâhı seçtik.

Köprüden vapura bindik ve yarım saatte burada genişleyerek Marmara Denizi'yle birleşen Boğaz'ı geçip Alman demiryolu hattının yeni inşa edilen Haydarpaşa Garı'nda indik. Bu gar devasa bir plan çerçevesinde inşa ediliyor. Biraz sonra tren bizi doğuya taşıdı. Alman hattının tamamen yeni vagonları temizliği, güzelliği ve rahatlığıyla dikkatimizi çekti; doğuda böyle şeyler görmek insanı biraz şaşırtıyor, kaldı ki bütün Avrupa'da bunun bir benzerinin bulunmadığı söyleniyor. Bu hat, bilindiği üzere, Bağdat'a kadar uzatılacak. İnşaat ihalesini alan Almanya Küçük Asya'da büyük bir siyasi ve iktisadi kazanım elde etti. Alman kültürü ve dehası medeniyeti getirerek Anadolu Türkiye'sinin bu uzak noktasına kadar Alman etkisini taşıyacak. Türk hükümetinin Alman inşaat şirketine, imtiyaz süresinin dolmasına kadar, Bağdat'a kadar bütün uzunluğu boyunca hattın her iki tarafından 20'şer km genişliğindeki bantta arazi satın alma ve kullanma hakkını verdiği konuşuluyor. Sözü edilen kazanımın önemi, bu arazinin en az Bulgaristan büyüklüğünde bir toprak oluşturduğu görüldükten sonra daha iyi anlaşılacak.

Böyle bir kısa görüşlülüğü sadece Türklerde görebilirsiniz. Her halükârda anılan Alman demiryolu medeniyetin bir zaferi; her Avrupalı, medeniyetin geri kalmış Anadolu'ya taşınmasından mutlu oluyor, çünkü ancak bu medeniyet sayesinde Anadolu yeni bir hayata bürünecek.

Şahane yeşillikler ve zengin bahçeler arasında villalarla dolu bir yerden geçtik; bu yer İsviçre'nin en güzel kasabalarını aratmıyor. Bütün bu zaman içinde sağımızda Marmara Denizi mavileşiyordu. Hava hoştu, sanki ilkbahar diyeceksiniz.

Maltepe'ye geldiğimizde bir saat kadar vapuru beklememiz icap etti. Maltepe, Marmara'nın küçük ve yalnız kalmış bir limanı. Derinlemesine denize doğru çıkan iskele bir köprüye benziyor. Vapuru beklemek için iskelenin ta ucuna kadar yürüdük. Önümüzde sonsuzca mavileşen denizin sunduğu şahane manzarayı uzun uzun seyrettik. Prens Adaları karşımızda yeşil tümülüsler gibi yükseliyordu. Bunlardan en yakın ve en büyük olan Prinkopo [Büyükada] ve Halki'de [Heybeliada] kıyılardaki evlerle tepelerdeki binalar görünüyordu. Geri kalan beş ada küçük kayalıklardan ibaret.[1]

Uzakta batıda çok net olmayan şekilde, sanki sis perdesi arkasındaymış gibi eski İstanbul görünüyordu. Temiz deniz havası ciğerlerimize tazelik ve serinlik dolduruyordu. Sakin dalgalar, edebi tekdüze nağmesini mırıldanarak iskelenin duvarlarına çarpıyordu. Suyun üzerinde uçan martıların beyaz gölgeleri su yüzeyine yansıyordu. Buradan Asya Olympos'unun [Uludağ] beyaz karlı zirveleri daha belirgin görünüyordu. Görüntü göz kamaştırıcıydı. Denizin ortasındaki bu izole yerde epeyce beklememize rağmen etrafımızda açılan şiirsel manzaradan dolayı zaman hoşça ve nasıl geçtiği anlaşılmadan akıyordu.

Nihayet vapur yanaştı ve Marmara Denizi'ndeki bütün adalardan en güzeli ve en zengini olan Büyükada'ya doğru yöneldi. Mesafe yaklaşık yarım saat.

Büyükada iskelesinde az yolcu indi. Sokaklar neredeyse boştu. Yaz mevsimi artık geçmiş ve yazı burada geçiren İstanbul aristokrasisi adadan ayrılmıştı. Adaya dolaşmaya çıkmadan önce öğle yemeği için bir otele girdik. Burada, dün sur içinde olduğu gibi, büyük bir hayal kırıklığı yaşadık. Öğle yemeği fevkalade kötüydü. Hôtel d'Athens'deki mükemmel yemeklerimizi nasıl da aradık burada! Bir an önce çıkmak ve adayı dolaşmak istedik.

1 Batılıların Prens Adaları diye adlandırdığı adalar grubu dokuz adadan oluşur. Büyükada, Heybeliada, Kınalı, Burgaz ve Sedef Adası iskân edilmiştir. Yassıada, Sivriada, Tavşan Adası ve Kaşık Adası ise halen iskân edilmemiş adaları oluşturur.

Adayı ziyaret eden turistler genelde kiraladıkları fayton veya katırlarla adanın dağlık kısmını dolaşıyorlar. Burada iki güzergâh var: Le petit tour ve le grand tour (küçük ve büyük tur). Adanın ortasından geçen birinci tur bir saat kadar sürüyor; deniz kıyısını takip ederek adayı tamamen dolanan ikinci tura ise iki saat gerekiyor. Biz birinci turda karar kıldık; faytoncu bunun için bizden on beş Frank istedi, ancak Türkçeyi, keza saf yabancıları sömürmeye yönelik yerli geleneği iyi bilen ve pazarlık etmeyi beceren kocam sayesinde beş Franka razı oldu.

Çok geçmeden fayton, şimdi boş olan iki sıra yazlık ev ve oteller arasından geçerek yerleşim yerini terk etti ve bizi doğuya, kıra çıkardı.

Güzel bir şose kıvrılarak dağın derinliklerinde kayboluyordu. Buradan denize, keza Anadolu kıyısına ve öteki adalara şahane bir manzara açılıyordu. Yol boyunca büyük ağaçların uzanmış dalları derin gölgeler yapıyordu. Onların arkasında, çam ağırlıklı değişik ağaçlardan oluşan sık ve doğal bir park yeşilleniyordu; çamlık ta dağın zirvesine kadar tırmanıyordu. Burası ıssızlığı ve şairaneliği bakımından mükemmeldi. Ara sıra ağaçlar arasından misafirhaneler ve yalnız evler görünüyordu. Bizden başka dolaşan yoktu. Orman havasının kokusu bizi adeta sarhoş ediyordu. Solda ise turkuaz rengiyle deniz gözümüzü okşuyor ve huzur veriyordu. Burada, bu inanılmaz güzel doğa içinde Tanrı'nın azameti hissediliyor, insan istemeden şair oluyordu.

Burada, bir yaz, şimdi müteveffa şairimiz Konstantin Veliçkov'un kaldığını hatırladım; "Tsarigradski soneti" (İstanbul Soneleri) eserinin ilhamını bu şahane adada alarak kalbindeki hüznü zarif mısralara dökmüş:[2]

Her şey ne denli güzel burada!
Bahtiyarım, daha ne isteyebilirim ki?

Ne yazık ki o artık aramızda değil. Başka bir yad elde, hüzün ve acısını mısralara dökmeye vakti olmadan gözlerini yumdu. Ne acı bir yazgı! Bulgaristan'ın en asil evlatlarından biri, dürüstlük timsali toplum adamı, edebiyat hazinemizi şahane eserlerle zenginleştirdi. Hayatının son yılla-

2 Bulgar şair, yazar, ressam, eğitimci, diplomat, siyaset ve devlet adamı Konstantin Veliçkov (1855-1907), gönüllü sürgün olarak kaldığı İstanbul'da (1891-1894) yaz aylarını Büyükada'da geçiriyor. (Hayatı ve eserleriyle ile ilgili daha ayrıntılı olarak bakınız: Konstantin Veliçkov, İstanbul'dan Hatıralar, Çeviri Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, 2017, İstanbul).

rını, samimi bir anlayış görmeden acı ve darlık içinde geçirdi. Gördüğü ilgisizlik veya kin onun hassas, yüksek ideallerle zengin kalbini zehirledi.

Birer birer yaşlı dava ve kalem adamlarımız göçüyor, yerlerine geçecek ve davayı devralacak olanlar daha sahneye çıkmadan güçlü ruhları sönüyor. Ziyadesiyle kendini beğenmişlik, kibir, geçmişi reddetme tezahürleri görüyoruz da, haklı olarak göğsümüzün kabaracağı semerelere tanık olamıyoruz.

Tırmandığımız yükseltide şose devasa ağaçların gölgesinde kalıyordu. Buradan denize ve adanın iç kısmına doğru uçucu bir manzara açılıyordu. Tabiat ana, bu turkuaz, zümrüt ve ışık tablosu örneğinde olduğu gibi bunca güzelliği bir yere çok ender yığmıştır.

Ey yüce Tanrım! Sen ki böyle, fanilerin kopamadığı cennet köşeleri yaratmışsın, şan olsun sana! Gölgelerden pek uzak olmayan bir yerde yalnız bir manastır dikiliyordu. Faytoncumuz bunun Rus manastırı olduğunu söyleyince merak ederek oraya gittik. Bizi karşılayan Rum papazdan bunun Rum manastırı olduğunu öğrendik, ama mezarlığında, Kırım Savaşı sırasında hayatını kaybeden bir Rus generali yatıyormuş. Papaz, mezar taşını da gösterdi bize.

Rum manastırı merakımızı fazla çekmedi, her ne kadar tertemiz ve ağaçlarla gölgeli avlusu güzel olsa da, faytonla yolumuza devam etmeyi yeğledik.

Buradan yolumuz batıya kırarak kâh ormanla kaplı yükseltilere tırmandı, kâh güzel gölgeli vadilere indi. Yükseltilerden artık adanın batı kıyılarını da görüyorduk; Marmara'nın köpüklü dalgaları kayalıklara çarparak dağılıyordu. Yer yer ormanlarda, bazıları büyüklüğü ve süsü bakımından sarayları andıran güzel yazlık evler bakışımızı kendine çekiyordu. Her yanda ve yönde serinlik, gölgeler ve olağanüstü manzaralar. Böyle bir tablo ne tasvir edilebilir, ne de unutulur. Gözlerimiz sarhoş olmuşçasına kâh şahane ormana, kâh dallar arasından mavileşen denizin kristal yüzeyi üzerine odaklanıyor.

Bugün beşeri ellerin hüneriyle yeryüzü cennetine dönüştürülen ve hali vakti yerinde olan İstanbul sakinlerinin neşeli günler geçirdikleri bu fevkalade güzel ada, keza komşusu Heybeli Bizans döneminde terk edil-

mişlik ve hüzün fışkıran birer toprak parçasıymış. Bunlar sürgün yerleriymiş. O zaman burada yerleşim falan yokmuş, sivil yapılar hak getire, ama sadece sükûnet için manastır hücreleri varmış ki bunlarda rahip cüppesi altında tahttan alaşağı edilen imparatorlar, sürgün kodamanlar ve siyasi darbe kurbanları gölgeler gibi dolaşıyorlarmış. Bu adalara gönderilen herkes ebediyen hayattan kopuyormuş.

Dağın çiçeklenmiş köşeleri arasından geçen birçok kıvrımdan sonra fayton yerleşime doğru yaklaştı ve batı yönünden buraya girdi. Yerleşimin bu tarafı en güzel ve en zengin kısmı –her iki taraftan palmiye ve başkaca tropikal ağaçlar arasında yer alan ve en ince üslupta yapılan şahane oteller, saray yavrusu zarif yazlıklar diziliyordu. Bu güzel evlerden birinde şimdi bizim ekzarhımız, zatıâlileri Yosif I de kalıyormuş. Bunu daha önceden bilmediğimizden dolayı hayıflandık, aksi halde onu ziyaret eder ve derin hürmetlerimizi sunardık.

Gene iskeleye indik ve oturup soluklanmak ve kahvemizi yudumlamak üzere hemen kıyıda, sıfır noktasında camla kapalı bir müesseseye oturduk. Buradan dostlarımıza illüstrasyonlu kartpostallar gönderdik.

Yeşil dalgalar hoş bir hışırtıyla müessesenin duvarlarını okşuyordu. Denizin üzerinden uzaklarda matlaşan eski İstanbul ve Üsküdar fark ediliyordu. Batan güneş hafif dalgalı su yüzeyine altın bir renk katıyordu; ince bir esintiden beyaz köpükler yükseliyor, bir vapur dalgaları yararak bize doğru geliyordu.

Şunu da belirteyim ki harikulade doğasına rağmen Prens Adaları'nın bir kusuru var: Sakinlerin su alabilecekleri kaynaklar yok. Burada içme suyunun Maltepe'den özel fıçılarda gemilerle getirildiğini öğrendik, sulamak gibi öteki ihtiyaçlar için ise, kıyıda filtre edilen deniz suyu pompalayarak karşılanıyormuş.

Adada ve yerleşimde dolaşma o denli hoşumuza gitti ki iki-üç gün daha kalmak istediğimiz halde zaman kısıtlığından dolayı bu keyiften feragat ettik. Ancak bu hoş geziden kalplerimizde silinmez hatıralar kalacak. Prinkipo şimdi bile havsalamda capcanlı duruyor; mucizevi bir rüya misali gizemli ve cazip.

İstanbul'a son vapur saat beşte kalkıyordu. Bu inanılmayacak güzel-

likteki adadan hüzünle ayrılarak İstanbul'a hareket ettik. Vapurun güvertesinden yine Marmara'nın güzelliklerini yaşadık. Deniz gittikçe daha geniş ve daha etkileyici biçimde önümüzde açılıyor, batan güneşin ışınlarıyla sararıyor ve renklerini değiştiriyordu. Uzaklaşan adalar gittikçe ufalıyor, önümüzde ise İstanbul tepelerini taçlandıran görkemli minareler, saraylar ve Sarayburnu'na yakın Constantinus Sarayı'nın kuleleri beliriyordu. Epeyce sert esen akşam rüzgârına ve hatta üşüten soğuğa rağmen, şahane manzaradan gözümüzü alamadık; hayranlık hisleriyle izlenimlerimizi birbirimizle paylaşırken vaktin nasıl geçtiğini anlamadan Galata Köprüsü'ne yanaştık.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EVLOGİ GEORGİEV BULGAR HASTANESİ VE BULGAR RUHBAN MEKTEBİ

9 EYLÜL

İstanbul'un şimdiye kadar ziyaret ettiğimiz ve etmeyi düşündüğümüz çok sayıdaki görülmeye değer yerlerinden bazı Bulgar kurumlarının ziyareti bizim için fevkalade önemliydi.

[1877-1878] Rus-Osmanlı Savaşı'ndan önce İstanbul'daki Bulgar kolonisi yaklaşık 40 bin kişiyi[1] buluyormuş; soydaşlarımız tüccar, zanaatçı ve başka mesleklerde iştigal ediyorlarmış, dolayısıyla padişahın payitahtındaki farklı unsurlar arasında Bulgarlara sıkça rastlamak mümkünmüş. Bağımsızlıktan sonra sayısı 15 bine kadar düşen koloninin büyük kısmını Makedonyalı Bulgarlar teşkil ediyor. Ancak birkaç yıl önce Makedonya'da patlak veren isyandan sonra Bulgarlar neredeyse kaybolmuş. Bugün İstanbul'da bin civarında Bulgar var ve neredeyse hiçbir yerde Bulgar dükkânı kalmamış. On yıl kadar önce Pera'da sadece bir Bulgar berber dükkânı varmış, şimdi o da yok –İstanbul'da görüştüğümüz birkaç Bulgar ya yolcuydu ya da diplomatik temsilciliğimiz veya Ekzarhlık memurlarıydı.

İşte bu nedenle bugün farklı bir sevinçle Bulgar Hastanesini ve Ruhban Mektebini ziyarete hazırlanıyorduk, böylece şimdi Bulgarlar için pek misafirperver olmayan ve onlara yabancılaşan bu şehirde kendimizi bir Bulgar ortamında hissedecek, ana dilimizi duyacaktık.

1 İmparatorluk unsuru Bulgarların İstanbul'da iktisadi yükselişinin 19. yüzyılın 30'lu yıllarından itibaren başladığı görülüyor. Bu sürecin başlangıcında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması yatıyor (1826). Yenilenecek orduya Avrupai üniforma giydirmeyi amaçlayan II. Mahmud'un abacı ustalara ihtiyacı doğunca, ilk Bulgar terziler İstanbul'a geliyor. Yüzlerce abacı ustası, kalfa ve çıraklarıyla beraber, eski bir kervansaray olan Ambar'a yerleşerek sabahtan akşamın geç saatine kadar kaba abadan Osmanlı ordusuna giysi dikiyorlar. Tanzimat'ın ilânıyla (1839) imparatorluğun farklı noktalarından payitahta akın eden Bulgarların çok kısa sürede abacılık, kaytancılık, şayakçılık, dericilik, celeplik, kasaplık, fırıncılık, tatlıcılık, dülgerlik, sütçülük, yoğurtçuluk, börekçilik, bahçıvanlık, kaymakçılık, seyislik, faytonculuk gibi 25'in üzerinde zanaat ve mesleği adeta tekeline aldıkları ileri sürülüyor. (Bunun üzerine İstanbul Bulgarları arasında, "Payitahtı biz besliyor ve giydiriyoruz" sözü yaygınlık kazanıyor.)

Bu günü Şişli'deki Evlogi Georgiev Bulgar Hastanesi[2] ve Ruhban Mektebi ziyaretine ayırdık. Şişli, bu kurumların büyük emek ve fedakârlıkla inşa edildikleri semtin adı. Bu iki Bulgar kurumu, her ne kadar Türk idaresinde bunlara kem gözle bakılsa da, medeni dünyanın gözünde bizi gayet başarılı şekilde temsil ediyor. Bunların padişahın payitahtındaki varlığı milli haysiyetimiz için bir gurur vesilesi ve teselli.

Galata'dan aldığımız faytonla açık ve güneşli bir havada Şişli'ye yöneldik. Yangın geçiren padişah lisesinin yanından süratle geçtik. Burada çok sayıda Bulgar çocuğu eğitim görmüştü.[3] Grand rue de Pera'yı boydan boya kat ettikten sonra Taksim'in kenarından ve Şişli semtinden geçerek şehrin dışına, yüksekçe ve boş bir yere çıktık. Önümüzde hafif engebeli, bitki örtüsüz bir arazi açıldı [Hürriyet Tepesi]. Solda, küçük bir yükseltide Bulgar kurumlarının beyaz yapıları bulunuyordu. Bunların önünde de üç renkli Bulgar bayrağı[4] dalgalanıyordu.

Eşim heyecanla "Bakınız, Bulgar bayrağı dalgalanıyor, bu da, orada Bulgar kardeşlerimizin yaşadığını ve Bulgar kalplerinin çarptığını gösteriyor!" dedi.

Biz de aynı mutlu gururu yaşadık, bayrağımızı ilk defa diplomatik temsilciliğimizin üzerinde dalgalandığını gördüğümüzdeki hissi yeniden duyduk.

Bulgar göreceğiz diye neşeli bir haletiruhiyeyle hastane girişinde durduk.

Avluda, bir bahçe içinde büyük ve yeni, iki katlı hastane binası yükseliyordu. Karşımıza, Türk kıyafetiyle ve başında fesle bir kişi çıktı. Türk olduğunu tahmin ederek eşim ona Türkçe:

2 Bir zamanlar Şişli, Darülaceze Caddesi'nde yer alan Bulgar Hastanesinin yapımına Evlogi Georgiyef'in maddi desteğiyle 1897'de başlanmış ve hastane Sultan Abdülhamid'in fermanıyla 1902'de 50 yataklı olarak faaliyete geçmişti. Bulgaristan'da T. Jivkov yönetimi sırasında Bulgar Müslümanlarına uygulanan baskılara bir karşılık olarak arazisinin II. Bayezid vakıflarına ait olduğu gerekçesiyle 1988'de hastane boşaltılmış, 1990'da da İhlas Holding'e kiralanmıştır. 1991'de Turgut Özal tarafından Türkiye Gazetesi Hastanesi adıyla açılışı yapılmıştır. Hastanede yer alan Sv. Panteleymon Şapeli de aynı yıl mescide dönüştürülmüştür. Bugün Türkiye Hastanesi adıyla faaliyet göstermektedir -ed.n.

3 Burada Mekteb-i Sultani veya Galatasaray Lisesi'nden söz ediliyor. Açıldığı 1868'den itibaren liseden, daha sonra ülkesinin yönetiminde önemli rol ve görevler üstlenen çok sayıda Bulgar talebe mezun oluyor.

4 Bulgar bayrağı beyaz, yeşil ve kırmızı renkte üç şeritten oluşuyor.

"Hastanenin müdürü olan hekim nerede kalıyor?" diye sordu.

Bulgar olduğumuzu anlayan fesli adam gülümsedi ve Bulgarca:

"Buyurun, baylar, götüreyim sizi" dedi.

"A-a-a, siz Bulgar'sınız?"

"Evet, Makedonya'dan."

Bizi avlunun içine doğru götürdü. Hastanenin arkasına geçtik ve hastanenin müdürü için özellikle inşa edilen daha küçük bir binaya girdik. Şimdiki müdür, Dr. Kiril Vazov[5] idi, ancak idari işlerle ilgili olarak Sofya'da bulunuyordu. Bizi hanımefendi büyük samimiyetle karşılayarak kabul odasına aldı. Biraz sonra yanımıza hastane stajyeri Dr. Morfov,[6] hastaneye komşu Ruhban Mektebinde muallim bir papaz ve o kurumun hademesi geldiler.

Nazik hanımefendinin öğle yemeği davetini büyük memnuniyetle kabul ettik. Öğle saatine kadar zamanımız olduğundan hastaneyi, ardından da Ruhban Mektebini dolaşmak istedik. Dr. Morfov bize hastaneyi gezdirerek istediğimiz bütün bilgileri verdi.

Hastane, büyükçe, modern biçimde planlanmış iki katlı bir yapı. İnşası ve bakımı için bütün mali desteği büyük Bulgar hayırseveri, müteveffa Evlogi Georgiev[7] sağlamış. Hastane bundan dolayı onun adını taşıyor. Elli yataklı hastanenin ana girişinden antreye geçtik ve gördüğümüz ilk şey hastanenin geçenlerde törenle kutsanan güzel paraklisi [küçük kilise] oldu. Ardından, numunelik temizlikteki, bütün modern hastane araç gereçleriyle donatılmış hasta odalarını ziyaret ettik.

Hastane, akıllı idaresi, iyi niyetli hekimleri ve hastalara gösterilen ilgi sayesinde İstanbul hastaneleri arasında seçkin bir ad yapmayı başarmış. Buradaki hastalar arasında sadece Bulgar ve Makedon değil, ama Rus, Türk, Ermeni, İtalyan gibi başka milletlerden hastalar da gördük. Hastane padişahın lütfuna da mazhar olmuş, buraya ekmek[8] tedarik ediyor ve haf-

5 Kiril Vazov (veya Kiro Minçev) (1854-1943) – İvan Vazov'un kardeşi, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane mezunu; 1904-1910 arasında Bulgar Hastanesi müdürlüğünde bulunuyor.

6 Dr. Minço Morfov 1908-1914 yılları arasında hastanede stajyer hekim olarak görev yapıyor.

7 Evlogi Georgiev (1819-1897) – Karlıova doğumlu, yerleştiği Romanya'da faaliyet gösteren Bulgar tüccar ve banker.

8 Bulgarca bir hatırata göre, hastanenin 1898 yılındaki kutsanma töreninde padişahın, faaliyet gösterdiği sürece hastanenin sadece ekmek değil, ama et ihtiyacını da karşılayacağı ilan ediliyor.

tada bir kere göz hastalıkları mütehassısı Reşad Paşa'yı, hastaları tedavi etmek üzere gönderiyormuş. Bulgar Hastanesinin bu durumda olması bizi ziyadesiyle mutlu etti; hükümetimize de, bakımı için gereken fedakârlığa aldırmadan onun itibarını koruma göveri düşüyor.

Hasta odalarını ve ameliyathaneyi dolaştıktan sonra, müdürün makamına soluklanmaya çıktık. Burada duvarlarda knezin [Ferdinand], prensin [Boris] ve Evlogi Georgiev'in portreleri asılıydı. Hastaneye yaptığı 200 bin Levanın üzerindeki cömert bağışından dolayı İvan Ev[stratiev] Geşov'un[9] portresi de asılı duruyordu.

Kısa bir istirahatten sonra Ruhban Mektebine[10] geçtik.

Daha dış avlu kapısında bizi bütün muallimler, "Hoş geldiniz!" diye selamlayarak karşıladılar. Binanın girişine yaklaşınca karşılanmamız için yapılan hazırlıkların sürpriziyle karşılaştık. Genişçe antrede siyah cüppe ve çıplak başla bütün talebeler iki sıra dizilmiş vaziyette bekliyordu. Muallim Nikolaev duygulu bir nutukla onlara hitap etti ve çok sevdikleri ulu Bulgar yazarı İvan Vazov'u aralarında görme ender şerefine nail olduklarını söyledi. Vazov'un edebi faaliyetleri ve eserlerinin önemi hakkında geçenlerde Prof. [Aleksandır] Teodorov-Balan[11] yine bu Ruhban Mektebinde parlak bir sunum yapmış.

Muallim Nikolaev yazar kimliğim bağlamında bendeniz hakkında da birkaç lütufkâr söz söyleme nezaketinde bulundu. Bu sıcak ilgiye müteşekkirdim, ancak bunu hak etmediğimin derin bilincinde olarak kibirlenmiyor, bilakis sıkılıyor ve heyecanla şöyle haykırmak istiyordum:

"Ben kimim ki hakkımda konuşasınız? Otuz yıldan fazla yetenekli eseriyle edebiyatımızı zenginleştiren ve yad elde tanıtan bir devin önünde yeni yeni başlayan çömez ben kim oluyorum ki?"

Vazov'un önünde hiçliğimi hissediyordum.

Nikolaev'den sonra talebelerden biri öne çıkarak arkadaşları adına bizi coşkuyla selamladı. Nutkun ardından bize, gene Ruhban Mektebi talebelerinin hizmeti altında yetiştirilen çiçeklerden demetler sunuldu.

9 İvan Ev. Geşov (1849-1924) – Bulgar siyaset, devlet ve bilim adamı; diplomat.

10 Bulgar kilisesine din görevlileri yetiştirmek üzere 1892'de kapılarını açan dini eğitim kurumu.

11 Aleksandır Teodorov-Balan (1859-1959) – Bucak doğumlu ünlü bir Bulgar dilbilimci ve edebiyat tarihçisi; Prof. Dr., üniversite hocası.

Vazov birkaç nükteli sözle hepimiz adına teşekkür etti.

Hummalı bakışlar yazarın üzerinde odaklanıyordu, milli şairi görme imkânını bulan genç simalar mutlulukla parıldıyordu.

Milli şairi daha çocukluğumdan itibaren seviyor ve sayıyor olsam da, şimdi bu delikanlıların onu sadece gördükleri için kapıldıkları sevinç karşısında kendimi ayrıcalıklı ve gururlu hissettim; birkaç gündür Vazov'un dostluğuna nail oluyordum. Bu saygı ve sevgi tezahürü herkesi mutlu ediyordu. Muallim ve talebelerin ilgisi hem bize, hem de onlara aynı ölçüde şeref veriyordu.

Muallimlerin refakatinde mektep binasını dolaştık. Bina, geniş bir park içinde inşa edilen eski bir Türk konağıydı, Bulgar hükümeti tarafından satın alınmıştı. Derslikler üst kattaydı, alt katta ise yatak odaları, yemekhane, mutfak yer alıyordu, hepsini iyi düzenlenmiş bulduk. Kütüphanenin tavanında, eski sahibin memleketi olan Arabistan haritasının çizilmiş olduğu dikkatimizi çekti; konağını satarken, doğduğu yerleri hatırlatan bu haritanın yerinde kalması dileğinde bulunmuş.

Ruhban Mektebi etrafında büyük ve iyi düzenlenmiş, içinde serası da olan bir bahçe var.

Bütün muallimler bizi dış kapıya kadar uğurladı, onlarla samimi şekilde vedalaşarak öğle yemeği için hastaneye döndük.

Avluda bir kameriye altındaki yeşilliklerle çevrili masaya servis edilen öğle yemeğinde yok yoktu. Saygıdeğer ev sahibesinin dikkat ve nezaketine mazhar olarak keyifle öğle yemeği yedik.

Saat ikiye doğru Ruhban Mektebinin ve hanımefendinin verdiği güzel çiçek demetleri elimizde yine faytonla otelimize hareket ettik.

Bu denli hoş başlayan gün gene keyifli sona erdi. İstanbul'da eşimin bir Avrupalı tanıdığı bizi Pera'nın en güzel restoranlarından Yani'ye davet etti. Akşam yemeği vaktini beklerken beyefendi ve Parisli hanımıyla Petits Champs Bahçesi'nde dolaştık. Seçkin Pera sosyetesi her akşam bu bahçede toplanıyor.

Birer bardak bira içtikten sonra restorana geçtik, akşam yemeğinin ardından da Petits Champs açık tiyatrosuna.

Pera'da bu tiyatrodan başka akşam saatlerini geçirebileceğiniz hiçbir eğlence yeri olmadığını söylemem gerekiyor –ne konser, ne varyete, ne

de başka müessese. Her ne kadar bu kısım tamamen Avrupai olsa da, bu hususta yine bir Türk semti gibi kalıyor. Cemiyetin gideceği yer yok. Biz burada Sofya'daki toplumsal hayatla İstanbul'daki toplumsal hayat arasındaki büyük farkı gördük. Bizde şehir kültür faaliyetleri adeta kaynıyor. Her gün ve her akşam neredeyse konser, temsil, müsamere, sunum, konferans, kongreler ve birtakım başka aydın toplantıları gırla gidiyor, oysa fikri hayattan ve manevi ilgiden yoksun olan burada yaprak kıpırdamıyor. Akşamlar kahvehanelerde veya kumar bataklıklarında geçiriliyor. Bu hususta Sofya katbekat daha üstün! Hürriyet hayatı ne denli dolu ve sevinçli kılıyor, istibdat da ne denli cansız kılıp öldürüyor onu!

ALTINCI BÖLÜM

BEDESTEN [KAPALIÇARŞI] VE TAKSİM

10 EYLÜL

Bugün sur içindeki Kapalıçarşı'ya bir gezi düzenledik. Kubbeyle örtülü dar sokakların oluşturduğu bir labirent olan Kapalıçarşı, padişah payitahtının görülmeye değer yerlerinden biri. Sokaklarında evler yerine küçük mağazalar diziliyor, bu mağazalarda en ucuzundan en pahalısına kadar akla gelebilecek her şey satılıyor. Özellikle de kuyumcular çarşısı dikkate şayan. Burada her şey Pera'ya göre çok daha ucuza alınabilir. Ne ki burada da yabancı olduğunuz anlaşılırsa, eğer tecrübesizsen, seni kandırmaya bakıyorlar.

Kapalıçarşı'nın kıvrımlı sokaklarını takip ederek Balkapan Han'a indik. Bir zamanlar İstanbul'da çok ünlü olan bu Bulgar mekânını görmek istiyorduk. Bu büyük taş yapı sayısız bölmelere ayrılıyor. Burada Bulgar tüccarlar ağırlıktaymış ve aralarında çok zengin olanlar da varmış; han, İstanbul'daki Bulgar kolonisinin ticari ve entelektüel merkeziymiş. Fenerlilerle mücadeleyi yürüten en hararetli vatanperverler buradan çıkıyormuş. Bunlar Bulgarca gazetelerin çıkması ve Bulgarca kitapların yayınlanması için mali destek sağlıyorlarmış. Bu mekân bizler için tarihi öneme haiz. Müteveffa Konstantin Veliçkov *Letopisi* (Tarih Sayfaları) dergisinde Balkapan için şahane ve dokunaklı bir yazı yayınlamıştı.[1] Şimdi artık burada Bulgar hak getire ve bizler için han sadece barındırdığı hatıralarıyla ilginç. Günün arta kalan kısmını Galata ve Pera'da dolaşarak geçirdik.

Bu gezilerden birinde, Pera'da epeyce güzel bir bahçe olan Taksim'e kadar da çıktık. Yer aldığı yükseltiden Boğaz'a harika bir manzara açılıyor. Bir masaya oturduk ve önümüzde açılan eşsiz manzaraya doyamadık. Ziyaretçi sayısı azdı. Bu bahçeye bir kuruş giriş ücreti ödeniyor, keza Petits Champs girişi için de –bunlar İstanbul'un bu kısımlarında umuma açık yegâne alanlar. Mezarlıkları bunca geniş alan kaplayan bu şehir neredeyse

1 Sözü edilen yazının Türkçesi için bakınız: Konstantin Veliçkov, İstanbul'dan Hatıralar, Çeviri Hüseyin Mevsim, s. 37-51, *Kitap Yayınevi*, 2017, İstanbul.

tamamen bahçelerden yoksun. Eski İstanbul'da ise hiç bahçe yok. Hakikaten de bu şehrin doğal güzellikleri özel dolaşma yerlerinin eksikliğini onlarca defa telafi ediyor. İstanbul'da Türk zenginlerinin haremlerinin dolaştığı iç avlularında, dışarıdan görülmeyen harika ve muhteşem bahçeler gizli.

Karadeniz yönünden esen rüzgârdan dolayı burada uzun zaman kalamadık. Otele dönerken artık alacakaranlık olmuştu. Petits Champs arkasında bir köşeye uğradık ve buradan uzun uzun Altın Boynuz'u ve eski İstanbul'u seyrettik. Sayısız ışıkları giderek yanmaya başlayan eski İstanbul yeni bir cazibeye bürünüyordu; ışıklar gizemli şekilde kararan kıyılarda parıldıyordu.

Yıldızlı gökyüzü, gizemli ışıkları olan bir şapka gibi padişahın payitahtını örtüyordu.

Yedinci Bölüm

BULGAR EKZARHLIĞI

11 Eylül

Sabah, Ekzarh Yosif I[1] hazretlerinin, padişahın doğum günü vesilesiyle Yıldız Köşkü'ndeki kabule katılmak üzere adadan döndüğünü öğrendik. Bundan istifade zatıâlilerini ve ekzarhlığı ziyaret etmeye karar verdik.

Öğleden sonra yola çıktık. Bu sefer köprüden vapura binmek yerine, Galata'nın büyük sokağından Ortaköy'e gitmek için bir fayton aldık. Yol boyunca Dolmabahçe Sarayı kenarından geçtik, tamamen beyaz mermerden, dantel gibi işlenmiş yaldızlı saltanat kapısına ilgiyle baktık. Avluyu çevreleyen duvarların yıkık döküklüğü sarayın terk edildiğine tanıklık ediyordu. Faytonumuz uzunca bir süre padişah binalarını ve parkları çevreleyen iki sonsuz duvar arasından geçti.

Nihayet ulaştığımız Ortaköy, öteki yerleşimlerle birleşmiş bir banliyö. Ermeni hadiselerinden önce burada ağırlıkla Ermeniler yaşıyormuş, ama şimdi onlar, mülklerini Türklere satarak burasını terk etmişler. Ekzarhlık[2] yokuşta, epeyce ıssız ve görünürde hiçbir yönüyle cezbetmeyen bir sokakta bulunuyor. Şimdi Ekzarhlık binası Müslüman denizi içinde bir ada gibi.

Faytonumuz Ekzarhlık rezidansı önünde durduğunda bizi fesli ve Türk kıyafetli bir hademe karşıladı, hani hastanede de olduğu gibi. Ancak o da Makedonyalı bir Bulgardı. Parantez içinde şunu not etmek isterim ki buradaki kurumlara, Knezlikteki kurumları ele geçirdikleri gibi hep Makedon kardeşlerimiz yerleşmiş.

1 Asıl adı Lazar Yovçev olup, Kocabalkan'ın güney eteğindeki Kalofer Kasabası'nda dünyaya geliyor (1840). İstanbul'da aba ticareti yapan hemşerilerinin desteğiyle Fener Rum Mektebi ve Bebek Katolik Kolejinde eğitim görüyor. Sorbonne Edebiyat Fakültesine kaydını yaptırıyor (1864), üç yıl sonra Hukuk Fakültesine devam ederek bakalorya ve lisans derecesiyle mezun oluyor. Paris'te geçen beş yılın ardından İstanbul'a dönerek ticaret mahkemesinde göreve başlıyor. Gazetecilik, tercümanlık ve ekzarhlık sekreterliği yapıyor. Ruhani oluyor (1872). Lofça Metropolitliği (1876) yapıyor, ardından da Vidin dini bölgesinde görevlendiriliyor. Bulgar ekzarhı seçiliyor (24 Nisan 1877). İstanbul'da Bulgar Ruhban Mektebini (1892), Demir Kilise olarak bilinen Sveti Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesini (1898), Bulgar Hastanesini (1902) faaliyete geçiriyor. Ekzarhlık merkezinin taşındığı (1913) Sofya'da hayata gözlerini yumuyor (1915). Mezarı, Sveta Nedelia (Azize Paraskevi) Kilisesi avlusunda.

2 Ekzarhlık binası Ortaköy'ün Portakal Yokuşu'nda bulunuyordu.

Sorumuz üzerine o ekzarhın burada olduğunu söyleyerek bizi kabul odasına davet etti. Kabul odası Acem halılarıyla döşenmişti; duvarlarda Bulgar metropolitler İlarion'un[3], Paisiy'in[4] ve Avksentiy'in[5] portreleri asılıydı, yanlarındaki portrede Vraçalı Sofroni'nin[6] sert ifadeli çehresi yer alıyor.

Bu arada ekzarhın yanında bir Alman muhabir[7] bulunuyormuş. Pencerelerinden Boğaz'ın göründüğü kabul odasında bekledik; ardından da güzel bahçede bize Bulgar geleneğine göre tatlı ve kahve ikram edildi. Yanımıza gelen ekzarhlık papazı Boris,[8] ilgilendiğimiz birçok konuda bilgi verme nezaketinde bulundu. Bu güler yüzlü ve aydın ruhani Rusya'da[9] eğitim görmüş.

Nihayet muhabir misafir gidince üst kata çıktık. Ekzarh salonda bizi fevkalade sıcak karşıladı.

Ekzarh şimdi 70 yaşlarında,[10] ancak sağlam, esen ve enerji dolu. Sakalı hafiften ağarmış, çehresi düzgün hatlı, gözleri canlı, bakışı sevimli ve merhametli.

Otuz yıldır yılmadan, büyük zarafet ve maharetle Makedonya'da ve Edirne Trakya'sında kilisenin ve mekteplerin yazgısını idare eden bu gönlü yüce ruhaniyi büyük hürmetle ve pür dikkat dinledik. Bir saat civa-

3 İlarion Makariopolski (dünyevi adı Stoyan Mihaylovski, 1812-1875) – Bulgarların İstanbul'daki bağımsız kilise mücadelesini örgütleyen ve yöneten muteber ruhban; özellikle 1860'dan sonraki faaliyetlerinden dolayı Fener Rum Patrikliğinin baskısıyla önce Kütahya'ya, daha sonra Bursa'ya sürgün ediliyor. Mezarı Haliç kenarındaki Demir Kilise'nin avlusunda.

4 Paisiy Plovdivski (Filibeli) (1810-1872) – Arnavut asıllı, ancak Bulgar kilise bağımsızlığı davasını benimseyerek bu uğurda mücadele etmiştir. Mezarı Haliç kenarındaki Demir Kilise'nin avlusunda.

5 Avksentiy Veleşki (1798-1865) – Bağımsız kilise mücadelesinde faal rol alan bir ruhban. Mezarı Haliç kenarındaki Demir Kilise'nin avlusunda.

6 Dünyevi adı Stoyko Vladislavov olup 1739'da Kotel'de [Kazan] celeplikle iştigal eden bir ailede dünyaya geliyor. Tahsilini doğduğu kasabada tamamladıktan sonra, uzun yıllar muallimlik yapıyor ve ruhani görevler üstleniyor. Vraça piskoposluğuna getirildiğinde (1794), ayinlerde kullanılmak üzere dua, öğretici sözler ve ahlaki metinler içeren el yazmaları hazırlıyor. Daha sonra Bükreş'e yerleşiyor. Otobiyografik özellik taşıyan "Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi" ("Jitie i stradaniya na greşniya Sofroniy") başlıklı elyazmasını kaleme alıyor. (Bu metin Kitap Yayınevi tarafından yayınlandı.) Ertesi yıl, yeni Bulgarcada basılan ilk kitap olma özelliği taşıyan ve pazar ayinleri içeren derlemesini yayınlıyor. Bükreş dolaylarında bir manastırda hayatını kaybettiği (1813) tahmin ediliyor.

7 Ekzarh Yosif I'in tuttuğu günlükten, o gün Avusturya-Macaristan'dan gelen bir gazeteciyle görüştüğü anlaşılıyor.

8 Boris Ohridski (1875-1938) – Bulgar ruhban; 1924-1936 arasında İstanbul'da ekzarhlık vekilliği görevini üstleniyor.

9 Boris dini tahsilini 1903'te St. Petersburg Ruhban Akademisi'nde tamamlıyor.

10 1840'ta dünyaya gelen Yosif I, anılan tarihte 67 yaşında.

rında sohbet ettik. Genelde sohbete ekzarh yön veriyordu; doğal zekâsı ve güzel hitabetiyle her Bulgar'ı ilgilendiren güncel meselelere değiniyordu. Makedonya'daki milli davamızı sekteye uğratan büyük felaketlere rağmen umutsuzluğa kapılmadığını ve hakikatin üstün geleceğinden kuşku duymadığını söylüyordu.

Yosif I İstanbul'da herkesçe seviliyor ve sayılıyor, keza Knezlik'te de. Bu sabah, diğer din ve inanç cemaatlerinin ruhban başlarıyla padişahı tebrik etmek üzere Yıldız'a gitmiş; geçenlerde geçirdiği rahatsızlığa rağmen padişahı dinç bulmuş. Ekzarhlık merkezi, Şişli'ye[11] ekzarhlığın 20 bin Liraya satın almış olduğu bir eve, güzel bir Türk konağına taşınacakmış. Bunun için padişah izni alınmış, hatta kançılaryanın bir kısmı oraya nakledilmiş bile.

Ekzarhla vedalaştık, bizi son basamağa kadar uğurlama nezaketinde bulundu. Zatıâlileri adına Papaz Boris bize bahçeden güzel güller sundu. Burada harika çiçeklerin yanı sıra yüksek palmiyeler ve başka tropik ağaçlar da yeşilleniyordu. Gölgeli dalların altında ahşap banklar vardı. Ekzarh hazretlerinin çiçeklere büyük zaafı olduğunu ve bu sayede bahçede hiç eksik olmadıklarını belirtmek isterim. Türk kodamanlar ekzarhla hasbıhale ve kahve içmeye sıkça geliyorlarmış.

Sokağa çıktığımızda artık akşam üzereydi. Bulgar Hastanesinde cerrah olan ve padişahın kız kardeşinin özel hekimi Dr. Yakub[12] bizi akşam yemeğine ve Boğaz kıyısında konumlu Boyacıköy'deki yalısına yatılı kalmaya davet etmişti. Geç kaldığımızı ve zamanında gidemeyeceğimizi görünce Pera'ya dönmeye karar verdik. (Bu akşam yemeği Pera'da Tokatlıyan Restoranındaki öğle yemeğiyle değiştirildi.)

Papaz Boris'in tavsiyesi üzerine, padişah bayramı vesilesiyle ışık gösterilerine tanık olmak için vapurla Boğaz'dan dönmeye karar verdik. Boris bizi iskeleye kadar uğurladı.

Hakikaten de vapur demir aldıktan sonra bir faninin görebileceği en güzel seyirlerden birine tanık olduk. Boğaz'ın her iki yakasındaki yalı, saray, bahçe ve minareler, hatta tepelerin zirvesine kadar her yer sayısız ışıklarla aydınlatılıyordu; bu ışıklar, padişahın şerefine yanan parlak çiçek

11 Şişli, Abide-i Hürriyet Cad., 124 adresindeki bu bina günümüzde de varlığını koruyor.
12 Dr. Garabed Yakub(yan) 1902-1925 arasında anılan hastanenin cerrahi bölümünü yönetiyor; yaptığı başarılı ameliyatlarla toplumda Bulgar Hastanesi'nin itibarını artırıyor.

demetleri, şekiller ve ateşten yazılar oluşturuyordu. Her şey bu gizemli ışıltı altında alev alevdi ve görünüm her geçen dakika daha devasa ve göz kamaştırıcı hale geliyordu. Boğaz'daki vapurlar da fenerler ve kandillerle süslenmişti. Fener ve kandiller karanlıkta ışıldayan büyük yıldızlara benziyordu.

Ancak insanlarda olağanüstü bir coşku sezilmiyordu. Yapmacık da olsa sokaklarda hiçbir nümayiş ve sevinç tezahürü yoktu. Bu görkemli gösterilerin sipariş üzerine veya korkudan yapıldığı görülüyordu. Yıldız Köşkündeki hükümdarı hiç kimse, hatta bizzat Türkler bile sevmiyor. Hiçbir zaman riya ve kulluk tezahürünün daha büyük örneğine tanık olmamıştık. Gladstone'un "Kızıl Sultan" olarak adlandırdığı, milletinde her türlü özgürlük kıvılcımını söndüren kişi şimdi sarayından aydınlatılmış İstanbul'u seyrediyor ve herhalde bu beşeri acizlik manzarası karşısında tebessüm ediyordu.

Pırıl pırıl ışıklandırılan Grand rue de Pera'da dolaştık. Bu sokaktan adeta bir insan seli akıyordu. Bu gece izin kullanan ve caddede gelen geçene çarpan pek çok Türk askeri dolaşıyordu. Bir kahvehanenin önüne oturmuş, kalabalığı ve sokaklarda yatan sayısız cılız köpekleri izliyorduk. Bir hüzündü ki üstümüze üstümüze geliyordu. Kalkıp otelimize döndük.

Sekizinci Bölüm

ALTIN BOYNUZ [HALİÇ]

12 Eylül

Henüz Altın Boynuz'da dolaşmamıştık. Dünyanın en güzel ve ıssız körfezlerinden biri bu. Köprüden itibaren batıya doğru yaklaşık yedi kilometre uzanıyor. Bizans devrinde ona Altın Boynuz adı yakıştırılmış, çünkü sonuna doğru boynuz gibi kıvrılıyor; bir de buraya giren ve çıkan ve zenginliklerle dolu sayısız gemilerden dolayı bir nevi bereket boynuzunu çağrıştırıyormuş. İstanbul'u o besliyor, şehir onun sayesinde zenginleşiyormuş. Her iki tarafında da evlerle kaplı yamaçlar yükseliyor. Eski İstanbul tarafından mavi sular Fener, Balat ve büyük mezarlıklarıyla Eyüp gibi mahallelerin kıyılarını yıkıyor, beri tarafta da Konstantinopolis'in Türklerin eline geçtiğinden sonra meskûn mahalleleri buluyor.

Altın Boynuz'da dolaşmak üzere köprüden, sürekli körfez içinde sirkülasyon halinde olan ve bütün iskelelere uğrayan vapurlardan birine binebilirsin. Ancak biz bu güzergâhı kayıkla dolaşmayı tercih ettik.

Köprünün ucuna doğru birçok kayık bekliyordu. Birini tutmak için yaklaştığımızda, yüzlerce kayıkçı narası bizi adeta sağır etti; bize sivri burunlu kayıklarını öneriyorlardı. Bir kayığa atladık ve körfezin sularında ilerledik.

Bugün de hava, İstanbul'da bulunduğumuz süre içindeki bütün günlerde olduğu gibi güzeldi. Sakin esintiden suyun üzerinde küçük dalgalar titreşiyordu. Eski İstanbul'un minareleri cesur ve zarif şekilde mavi semaya saplanıyordu, bunların altında ise kademeli şekilde evler aşağıya salınıyor ve ta deniz kıyısına iniyordu. Burada kıyıda rıhtımlar yok.

Fevkalade bir ruh haliyle mavi dalgaların üzerinden kayıyorduk. Manzara her geçen dakika değişerek görkemli bir hâl alıyordu. Keyifli ve hoştu gönlümüz. Sağ tarafta bir yerde demir atmış ve mürettebatıyla birkaç Türk zırhlısı gördük. Padişah Abdülaziz'in siparişi üzerine yapılan bu askeri gemilerin milyonlarca liraya mal olduğu, uzun yıllardan beri yerlerinden kımıldamadıkları konuşuluyor. Bunlar artık doğru düzgün hareket edemiyormuş, çünkü dipleri midye, mantar ve su bitkileriyle kaplanmış. Bu zırhlılar Türklerdeki topyekûn durgunluğun bir simgesi adeta.

Niyetimiz, Altın Boynuz'a yaptığımız bu geziden istifade Fener'deki Bulgar Kilisesini, bizler için kıymetli olan bu kutsal mekânı ziyaret etmekti.

Tamamen demirden yapılan Bulgar Kilisesi hemen kıyıda yükseliyor ve demirin koyu rengini taşıyor. Kayık kilise avlusunun küçük bir iskelesine yanaştıktan sonra inip bir taş basamakla avluya girdik. Şimdi ıssız olan avluyu ot bürümüştü; avluya birkaç ağacın gölgesi düşüyordu. Orada bir ev yanında yaşlı, ak sakallı bir papaz duruyordu. Çok geçmeden başka, daha genç biri belirdi ve bizi sıcak şekilde selamladı. Knezlik'ten, kiliseye mum yakmak için gelen Bulgar olduğumuzu duyunca, bize İvan Vazov'un İstanbul'a geldiği söylentisinin doğru olup olmadığını sordu. Vazov'un ta kendisinin onun önünde durduğunu söyleyince, iyi kalpli papaz heyecanlandı ve hislerini nasıl ifade edeceğini bilemeyerek bizi kiliseye götürdü.

Kilise küçük, ama güzel; zengin ikonostasyum ve sanatsal biçimde işlenmiş ikonalar dikkat çekiyor. Şimdi maalesef nüfusu çok azalan İstanbul Bulgar kolonisi burada ibadet ediyor. Büyük yortularda ayini bizzat ekzarh icra ediyor. Papaz bize Rumların bu Bulgar ibadethanesine büyük nefretle baktıklarını söyledi, hatta yaramaz Rumlar bir kaç gece pencerelerden girerek mabede zarar vermişler.

Yeni sayılabilecek bu kiliseyi Bulgar hükümeti inşa etti. Daha önceleri bu yerde ibadethaneye dönüştürülen mütevazı bir ev yükseliyormuş; bu evi Şarki Rumeli Vilayetinin ilk valisi Aleko Bogoridi'nin[1] pederi Stefan Bogoridi[2] Bulgarlara hediye etmiş. Bu kilise memleketimiz için o denli hizmetleri geçen ve maalesef ki şimdi unutulan Aleksandır Ekzarh'ın[3] arzuhali üzerine kurulmuş.

1 Aleksandır Bogoridi (Aleko Paşa) (1822-1910) – Stefan Bogoridi'nin küçük oğlu, diplomat; 1879-1884 yıllarında Şarki Rumeli Valiliği yapan Bulgar asıllı Osmanlı devlet adamı.

2 Stefan Bogoridi (1775/1780-1859) – Asıl adı Stoyko Tsonkov. Osmanlı kaynaklarında İstefanaki Bey ve Stefanos Vogoridis olarak geçen, Kotel (Kazan) doğumlu, Sakız Adası valiliği de yapmış, II. Mahmud ve Abdülmecid'in en güvendikleri kişiler arasında yer alan Bulgar asıllı Osmanlı devlet adamı. 1 Ekim 2018'de Stefan Bogoridi'nin siyah mermerden yapılan büstü Demir Kilise'nin avlusuna dikildi.

3 Asıl adı Aleksandır Stoilov Boev olup, Eski Zağra'da dünyaya geliyor (1810). Bükreş, Budapeşte ve Münih'te eğitim görüyor. Osmanlı Devleti bursuyla Paris'te önce matematik, ardından da tıp okuyor (1836). Burada bulunduğu sırada Fransız, İngiliz, Avusturyalı ve Rus siyasi çevrelere mektuplar yazarak Bulgar milletinin durumuyla ilgili bilgi veriyor. İstanbul'a dönünce bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesinde yer alıyor (1846). *Tsarigradski vestnik*'i (İstanbul Gazetesi) İvan Bogorov'dan devralarak çıkarıyor (1850-1862). Osmanlı'nın Paris Sefaretinde görev alıyor (1866-1878). Bağımsızlıktan sonra Şarki Rumeli Eyaletinde çeşitli görevlerde bulunuyor. Bulgaristan prensi (knezi) olmak için adaylığını koyuyor. Sofya'da hayata gözlerini yumuyor (1891).

Bu kutsal yerde her Bulgar'ın kalbinde çok güzel hatıralar depreşiyor. İlk Slavca ayin burada yankılanmış, ilk Bulgar ekzarhı Antim I[4] coşkuyla burada selamlanmış; Fener manevi hâkimiyetinden kurtulma mücadelesinin ilk kalesi burasıymış. Anavatanın bütün diyarlarından Bulgarlar, hüzünde ve tasada, kalplerini ortak bir duada burada birleştiriyorlarmış; Bulgaristan, Trakya ve Makedonya yan yana duruyormuş –aynı duygu ve düşünceler dolduruyormuş içlerini, aynı umutlar heyecanlandırıyormuş gönüllerini!

Böyle göğüs kabartan duygular içinde kaldığımız bu kutsal mabetten çıktıktan sonra gökyüzü bulutlanmıştı, soğuk bir rüzgâr esiyor ve ağaç yapraklarını hışırdatıyordu.

Papaz ve hademeler tarafından uğurlanarak sokağa çıktık. Eski Rum evleri her iki tarafımızda sıralanıyordu. Bütünüyle Rumlarla meskûn olan Fener'deydik. İstanbul'un bu kısmında patriklik bulunuyor, Bizans imparatorlarının yozlaşmış nesilleri olan en eski Rum sülaleleri de burada yaşıyor. Buradan Bulgar topraklarına Fener piskoposları gönderiliyordu; amaçları da karanlık ve dalalet yaymak, Bulgar ruhunun ümüğünü sıkmak, kitaplarımızı yakmak,[5] milletimizin ruhunu baskılayarak onu eritmek ve Rumlaşmaya zorlamaktı. Bu Fener ocağı milletimize korkunç fenalıklar etmiş! Ben İvan Vazov'un haklı bir öfkeyle bezeli ve bunları yerle bir eden "Bratya Miladinovi" (Miladinov Kardeşler) şiirini hatırladım:

Kötücül bir ırkın folluğu Fener,
Uyuşukluk ve safahat yuvası Fener.

4 Dünyevi adı Atanas Mihaylov Çalıkov olup, Kırklareli'nde dünyaya geliyor (1816). Aynaroz'da ruhaniliğe geçiyor (1837), İstanbul Kuruçeşme Yüksek Rum Okulu'nda (1843–1844), Heybeli Ruhban Okulu'nda (1848) ve Odesa'da tahsil görüyor. Moskova Ruhban Akademisi'nde ilahiyat okuyor (1856), ardından Heybeli Ruhban Okulu'nda hocalık yapıyor ve rektörlüğe atanıyor. Varna-Preslav (1861) ve Vidin Metropoliti (1868). Bu sırada Fener Rum Patrikliği'nden koparak milletinin yanında yer almayı seçiyor. Bulgar Ekzarhı seçiliyor (16 Şubat 1872). Nisan İsyanının (1876) bastırılmasından sonra Rus Çarı II. Aleksandr'a Bulgarların Osmanlı Devleti'ndeki durumunu dile getirdiği bir şikâyet mektubu gönderiyor. Mektubu okuyan Çar, "Bulgaristan kurtarılsın!" notunu düşüyor. Ekzarh görevinden alınıyor (14 Nisan 1877), önce idama çarptırılsa da, daha sonra Ankara'ya sürgüne gönderiliyor, burada iyi muamele görüyor. Ülkesine dönerek Tırnova'daki Kurucu Meclis'in başkanlığını yapıyor (1879). Dini bölgesinin bulunduğu Vidin'de hayata gözlerini yumuyor (1888). 2010'da Edirne'de restore edilen Aziz Konstantin ile Azize Elena Bulgar Kilisesi'nin avlusuna büstü dikiliyor.

5 O dönemin Bulgar gençleri ve aydınları arasında yaygın, ancak aslı olmayan bir inanışa göre, güya Rum ruhbanı, Bulgarların aydınlanma ve milli bilinçlenme sürecini engellemek ve geçmişini karartmak uğruna Tırnova'da bulunan bütün eski Bulgarca kitapları ateşe vermiş.

Kayıktayken yarı harabe halindeki Bizans surlarının o yönde yükseldiklerini gördüğümüz için sokaklardan batıya doğru ilerledik. Hatta Krum'un muzaffer ordusuyla önüne dayandığı Blahernai [Ayvansaray] Kapısına kadar gitmeyi düşünüyorduk. Çok geçmeden Bizans'ın eski surlarına dayandık, ancak Blahernai Kapısına kadar gitmeye cesaret edemedik, çünkü biraz daha uzakta kalıyordu, zamanımız da daralmıştı. Ayrıca kendi başımıza, zabıta olmadan, bağnazlarla meskûn ve Türk askerlerin cirit attığı ıssız bir Türk mahallesinde dolaşmamız da tehlike arz ediyordu. İçten içe buna üzüldük, çünkü Blahernai Kapısı bizler için şanlı tarihi hatıralarla doluydu; burası Krum'un kudretli ve kalabalık askerini görmüştü. Ben burada bu unutulmaz hadiseyi hatırlatmayı borç biliyorum; Blahernai adı anıldığında bu hadisenin hatırası Bulgar'ın kalbini titretiyor.

813'te Krum, Yunan ordusunu Adrianopolis [Edirne] civarında darmadağın ettikten sonra, önüne hiçbir engel çıkmadan Konstantinopolis kapılarına dayanmış ve ordusunu Marmara kıyısındaki Altın Kapı'dan Altın Boynuz'un Blahernai Kapısına kadar surlar önüne dizmiş. Konstantinopolis'in kuşatması birtakım pagan ritüeller eşliğinde gerçekleşmiş. Bir Yunan tarihçiye göre, Krum, inancına uygun insan ve hayvan adakları sunmuş. Ayaklarını denizde ıslatıp yıkadıktan sonra askerine de su serpmiş; bu arada cengâverler yüksek sesle onu selamlıyormuş. Krum, kadınları arasında yürüyor, bunlar onu türkülerle yüceltiyor ve önünde eğiliyorlarmış. Konstantinopolis surları merakla ve dehşetle, Krum'a ok fırlatmaya cesaret edemeden bu tabloyu izleyen Yunanlarla doluymuş.

Ürken imparator elçiler göndererek anlaşma sağlamak istemiş. Krum yıllık vergi ödemesi, her yıl ipek giysiler ve belirli sayıda güzel cariyeler göndermesi şartını getirmiş, ayrıca okunu Blahernai Kapısına saplamak istemiş. Şanına düşkün çarın bu son kaprisi Yunanların onuruna fena dokunmuş ve onlara küçük düşürücü gelmiş. Nihai olarak anlaşmaya varmaları için imparator şahsen Krum'la görüşmek istemiş, gizlice de adamlarına onun vurulması emrini vermiş. Krum, belirlenen buluşma yerine yaklaşınca ok yağmuruna tutulmuş, ancak şansına hiç isabet almamış. Yunan sinsiliğinin öfkesiyle bütün payitaht çevresini ateşe verse de gücü-

nün şehri almaya yetmeyeceğini görerek sayısız esirle ülkesine dönmüş. Yeni bir sefer için kapsamlı hazırlıklara başladığı sırada ölmesi nedeniyle bu planını gerçekleştirememiş.

Altın Boynuz'un şimdi yakınımızda mavileşen sularında Simeon'un bayrakları iki kere yansımış. İlk seferinde Simeon 913'te Konstantinopolis'i karadan kuşatmış. Askerleri daha önce Krum'un yaptığı gibi Marmara Denizi'nden Altın Boynuz'a kadar sur boyunca sıralanmış. İmparator Romanos'un ona tabi olacağına ve bütün isteklerini yerine getireceğine dair vaatleri kurtarmış Konstantinopolis'i. Ancak birkaç yıl sonra, 922'de Altın Boynuz kıyısında gene Bulgar askerlerinin ayak sesleri duyulmuş ve güneşin altın ve gümüş ışınları kalkanların üzerinde parıldamış.

Bir Bulgar için ne aziz hatıralar saklı burada! Bu harabe surlar bütün bunlara tanık olmuş; Altın Boynuz'un bu suları belki de ulu Simeon'un gölgesini yansıtıyormuş. Bulgar tarihinin en şanlı olayları burada gelişmiş. Biz, Bulgar askerinin bastığı toprağa basıyorduk. Şimdi kulağımızda alay gibi çınlayan "Marş, marş Tsarigrad e naş"[6] marşı o zaman az kalsın gerçekleşecekmiş ve kim bilir bu taktirde Balkan Yarımadası'nın yazgısı bugün ne olurdu?

Ey, benim ulu ve şanlı atalarım, hürmetle eğiliyorum hatıranız önünde!

Eyüp'e doğru biraz daha yürüdük. Biz, binlerce beyaz taşlı mezarlarla kaplı yükseltiyi görüyorduk; mezarlara, İstanbul'daki bütün mezarlıkların yarenleri olan koyu yeşil servilerin gölgesi düşüyordu.

Eyüp banliyösü tam da bu mezarlığı ve Türkler için en kutsal mekânlardan biri olan camisiyle ünlenmiş. Türklerin inanışına göre bu camide peygamberin kılıcı bulunuyor. Her padişah tahta çıktığında camiye kılıç kuşanmaya geliyor. Bu merasim Hıristiyanlardaki taç giyme seremonisine eşdeğer. Ancak biz gezimizi sonlandırdık ve yakındaki bir iskeleden köprüye giden son vapura bindik. Rüzgâr artık sert esiyordu. Gene eski İstanbul'a bakıyor, kararan gökyüzüne doğru mağrur minarelerin nasıl yükseldiğini görüyorduk.

6 "Arş, arş, İstanbul bizimdir" şeklinde tercüme edilebilecek bu mısra aslında, 1886'dan itibaren Bulgar milli marşı olarak kabul edilen "Şumi Maritsa" (Çağlıyor Meriç) başlıklı ve Nikola Jivkov imzalı şiirde geçen "Arş, arş, generalimizle beraber / savaş etmeye uçalım / düşmanı yenelim" şeklindeki nakaratın değiştirilmiş hâlidir.

Etrafımızda Türkler ve yaşlı dervişler uzun cübbelerine bürünmüş oturuyor ve bize doğru soğuk ve şüpheci bakışlar atıyorlardı. Biz de hafifçe ve tedbirli konuşuyorduk, çünkü arkamızda gene, kulak kesilmiş şüpheli bir şahıs gördük –şüphesiz bir hafiyeydi, İstanbul'da bulunduğumuz süre içinde takip ediliyorduk.

Fener'deki Bulgar Kilisesi'nin siyah siluetinin kenarından geçerken içimizden kutsal mekâna bir selam çaktık. Dalgalar vapurun altında köpüklenip hışırdıyor, rüzgâr artıyordu. Eski surların mazgalları bazı yerlerde çatıları üzerinden kâh görünüyor, kâh kayboluyordu. Krum ve Simeon'un yüce çehreleri gizemle bu görüntü karşısında hayalimizde canlanıyordu.

Köprüde indiğimizde artık alacakaranlıktı; Pera'ya gitmek üzere gürültülü kalabalığa daldık. Bu gün de bizler için güçlü ve tasvir edilemez izlenimlerle doluydu. Altın Boynuz solda, asık gökyüzünün altında koyulaşmış ve renksiz uzanıyordu

Elveda, Bulgar cengâverliğinin şanını görmüş surlar! Bir daha görür müsünüz acaba onları? Herhalde hiçbir zaman. Hafızamda gene o şiir çınlıyordu:

"Marş, marş, Tsarigrad e naş!"

Ne can sıkıcıydı bu sözler, alaycı bir ironi gibi çınlayan!

Bu günü de *Maskot* operetinin verildiği tiyatroda tamamladık.

Dokuzuncu Bölüm

SELAMLIK [CUMA SELAMLIĞI]

13 Eylül

Dün akşam diplomatik temsilcimiz İvan St. Geşov, Yıldız Köşkü'nün teşrif-i hümayun müdüründen aldığı telgrafla üçümüze de Cuma selamlığında yer almamıza izin verildiğini bildirdi.

Padişahı kasteden bombalı suikasttan[1] beri, Yıldız Köşkü avlusundaki camide [Hamidiye Camisi] düzenlenen Cuma selamlığında hünkârın emniyeti için özel önlemler alındı; yabancıların bu seremoniye alınması dikkatle ve sefaretler aracılığıyla yapılıyor. Nezaketinden dolayı Geşov'a şahsım ve iki yoldaşım adına teşekkürlerimi sunuyorum; nezaketi sayesinde özgünlüğü açısından ilginç bir merasimde yer alma imkânı bulduk.

Öğleden önce 11'de arkadaşlarım ve temsilciliğimizin tercümanıyla birlikte, seremoninin gerektirdiği kostümlerle giyinmiş vaziyette iki güzel faytonla Yıldız Köşkü'ne doğru hareket ettik. Üçüncü bir faytonda sekreteri ve kavaslarıyla Geşov geliyordu.

Yarım saat sonra padişah sarayının bulunduğu tepeye çıktık. İki sıra halinde dizilmiş ve nişanları parıldayan resmigeçit kıyafetleri içindeki asker ve subayların arasından geçerek saray ve cami arasındaki meydana indik. Burada üst düzey saray memurları, paşalar ve subaylar arasında büyük bir kıpırdanma gözleniyor, büyük bir koşuşturmaca içinde çeşitli talimatlar yağdırılıyordu. Padişahın arasından geçeceği asker kordonu iki tarafta sıralanıyordu. Faytonlarımız uzaklaştırıldı; diplomatik temsilcimiz sekreteriyle solda, üstte, diplomatik erkânın bulunduğu misafir dairesine [misafirhane-i hümayun] alındı. Biz bir teras kapısının berisinde bırakıldık; temsilciliğimizin tercümanı bizi bir üst düzey saray subayına takdim ederken, o elinde bir liste tutuyor ve adlarımızı kontrol ediyordu.

Bulunduğumuz terasta [Seyir Köşkü] sefaretlerin kefil olduğu kişiler yer alabiliyordu. Burada, diğer ziyaretçiler arasında, Sofya'daki İngiliz diplomatik temsilcisi Sör Buchanan'ın kuru ve uzun endamını da gördük.

1 Anılan suikast girişimi 21 Temmuz 1905 yılında düzenleniyor.

Kadınlar azdı, daha çok erkek vardı. Terasın altından, 2-3 m mesafeden padişah geçiyor. Bu terasta daha önce, meraklıların durduğu ve pencerelerinden merasimi seyrettikleri bir pavyon da varmış. Birkaç yıl önce padişahın emriyle bu pavyon kaldırılmış. Nedeni de şu: Bir Cuma selamlığında ünlü Fransız aktris Madam Reuschenberg de bulunuyormuş. Hangi akla hizmet bilinmez, o yanındaki kişiye: "Buradan padişah ne kadar kolay vurulabilir!" demiş.

Bir hafiyenin kulağına çalınan bu sözler derhal padişaha uçurulmuş. Ertesi sabah pavyon terastan sökülmüş; zaten sıkı bir elekten geçirilerek seçilen teras ziyaretçileri üzerindeki kontrol artırılarak Abdülhamid'in hayatına kast edecek her ihtimal kaldırılmış.

Tam da yerimize alışmıştık ki şemsiyem alındı, çünkü içine bir şeyler saklanabilirdi; kadınların üst giysi ve çantaları da toplandı ve neredeyse hepimizin arkasına pür dikkat kesilmiş birer Rum veya Ermeni erkek yerleştirildi. Bunlar ne konuştuğumuza kulak kesiliyordu, gözleri ellerimize ve hareketlerimize odaklıydı, kuşku uyandıran bir hareket hissettikleri anda yakalamaya hazırdılar. Sıkı bir denetim altındaydık ve arkamızdaki bu Argosların[2] kollayıcı bakışları altında kendimizi pek rahat hissetmiyorduk.

Karşımızda altta, parmaklıklarla çevreli geniş bir avluda, zarif minareli alımlı bir cami yükseliyordu. Padişah Cuma namazına oraya gidecekti. Cami girişinde paşalar ve yüksek rütbeliler toplanıyordu. Muhteşem Arap atlarına koşulmuş birkaç saray faytonu avluda duruyordu. Uzun beyaz cüppeli ve beyaz sarıklı din adamları görünüyordu. Bunlar, daha önce sözünü ettiğim Arap şeyhleriydi. İki küçük oğlan, altın apoletli askeri üniformayla, bir yığın paşa arasında cami basamağı yanında duruyordu. Komşularımızdan oğlanların Abdülhamid'in küçük oğulları olduklarına kulak misafiri olduk. Aralarında, aynı kıyafetle bir oğlan daha vardı; bu, padişahın büyük oğlu [Mehmed] Burhaneddin Efendi'ymiş. Abdülhamid, geleneğe göre tahtın varisi olan Abdülaziz'in oğlu İzzeddin Efendi aleyhine, tahtı kendi şehzadesine bırakmak istiyormuş.

Önceki bütün padişahlar Cuma selamlıklarında İstanbul'un içlerine gidiyor, hatta çoğu padişah savaşlarda ordusuna önderlik ediyordu.

2 Argos – Yunan mitolojisinde yüz gözlü bir canavar; "her şeyi gören, dikkatinden hiçbir şey kaçmayan" anlamında kullanılıyor.

Abdülmecid'in babası Padişah [II.] Mahmud, devleti içinde çıktığı gezi sırasında Bulgaristan'da bazı kasabaları,[3] Abdülaziz de 1869 Paris Sergisi'ni ziyaret etti. Şimdiki padişah, otuz yıllık saltanatı boyunca sarayını terk etmeyen tek hünkâr. Gerçek anlamda bir mahkûm o; sürekli hayatına kast edilmesinden korkuyor.

İstanbul'da binlerce hafiye kaynıyor. Padişahın en sadık paşalarını, zaptiye nazırını ispiyonlayanlar var! Abdülhamid, Yıldız'ın erişilmez köşklerinde ve parklarında huzursuz ve ebedi bir korku içinde. İstanbul sakinlerinin çoğu onu henüz görmediler, çünkü çok az insan selamlığa girme hakkına nail olabiliyor; her Cuma padişah bu camiye selamlığa çıkmak zorunda. Hasta da olsa çıkması gerekiyor. Eğer bir Cuma çıkmazsa, vefat etmiş olduğu düşünülecek ve o zaman İstanbul'da taht adaylarının kışkırttığı ani bir kalkışma mümkün. Çünkü adaylar şimdi de var. Önceki padişahlarda bütün karındaş ve akrabalarını katletme geleneği vardı. Böylece sağ bıraktıkları şehzade tahta çıkıyordu. Şimdi anlayış biraz daha yumuşadı. Abdülhamid, öncüllerinin örneğini benimsemedi. O sadece Murad'ı yok etti ve bütün evhamına rağmen başka akrabalarına kast etmeye cesaret edemedi.

Aşağıdaki meydana çıkan bütün sokaklar şimdi bomboş; askerin koruduğu o sokaklarda hiç kimse görünmüyor. Meydanda ve sarayın dış kapısına kadar uzayan sokakta askeri kordon oluşturuldu. Bu askerlerin yeni kıyafetleri gayet şirin görünüyor. Bazı askerlerin giysileri Hint kıyafetini, başkaları da Arnavut kıyafetini andırıyor; yetmedi, Cezayir sarıklarının yanı sıra fes ve şapkalarla olanlar da var. Atlıların bazıları imitasyon Astragan derisinden kalpak giyiyor; kalpağın alt kısmına siyah kumaştan altın şeritler dikilmiş. Bir saat kadar süren bekleyişimiz sırasında önümüzdeki bu ilginç tabloyu izledik.

Nihayet bütün bakışlar saraya yöneldi. Oradan şahane Arap atlarına koşulu birkaç siyah araba çıktı ve bize doğru hareket etti. Bu arabalar padişahın ailesinden kadınları, yani valideyi, kız kardeşleri ve yakın akrabaları taşıyordu.

3 II. Mahmud Nisan 1837'de çıktığı ve otuz dokuz gün süren Rumeli seyahatinde sırasıyla Varna, Şumnu, Silistre, Rusçuk, Tırnova, Gabrova ve Eski Zağra gibi merkezleri ziyaret ederek Edirne üzerinden İstanbul'a dönüyor.

Arabaların altımızdan geçtiği sırada açık pencerelerden kadınları görebildik –yeşil, gök mavisi ve pembe ipek feraceler giyinmişlerdi. Ancak beyaz yaşmakları o denli ince ve saydamdı ki çehreleri iyi görünüyordu. Bunların çoğu güzel ve gençti. Hepsinin kalabalığa meraklı bakışlar atan iri siyah gözleri vardı. Aralarında bir-iki Avrupa şapkalı ve kostümlü kadın da dikkat çekiyordu. Bunlar herhalde padişah ailesinde hizmette olan mürebbiyelerdi. Saraylı hanımların serbest tavırları gözümden kaçmadı; bunlar erkeklerin bakışlarına maruz kalmaktan çekinmiyordu, oysa şimdiki padişahın çok tutucu olduğu ve İstanbul'daki Türk hanımların yüzlerini olabildiğince gizlemeleri için sert talimatlar verdiği biliniyor. Bu zıtlık bizim için bir muammaydı. İçlerinde hanımlar olan [kupa] arabalar cami avlusuna girerek orada kaldı. Atlar çözüldü ve avlunun içine bir yerlere çekildi.

Çok geçmeden paşa ve subaylar arasında bir hareketlenme fark edildi. Bir memur terastaki seyircileri bir metre kadar geri kaymaya davet etti; halife geldiği için ilave bir güvenlik önlemiydi bu. Verilen emir üzerine askerler "Padişahım çok yaşa!" diye bağırdı.

Abdülhamid saray kapısından yarı kapalı bir fayton üzerinde belirdi. Önünden sadece siyah giyinmiş bir kişi koşuyordu. Peşinden koşan paşa ve subaylarla çevrelenmiş olan saltanat faytonu bize doğru geliyordu. Faytonun arkasına tutunanlar da vardı. Havada bağrışlar yankılanıyordu. Az sonra fayton önümüzden geçti. Padişah siyah bir kaput giymişti. 63 yaşında,[4] hastalıklı, beyaz sakallı, çökmüş bir sultan olduğu ve saçlarını kestirmediği için uzamış saçlarının arkadan göründüğü söyleniyordu; geçenlerde geçirdiği ağır hastalıktan sonra onu bitkin vaziyette göreceğimi tahmin ediyordum. Ancak padişah tamamen farklı görünüyordu; her ne kadar benzi solgun olsa da, yüzünde, sağlıklı bir insanın yüzüne özgü bir dinginlik seziliyordu. Siyah gözleri canlı bakıyordu. Hatları dar olan yüzünde Ermeni ifadesi vardı, burnu büyüktü. Sakalı ve saçı kumrala boyanmıştı, 45 yaşında bir insana benziyordu. Günlük gazetelerimizdeki karikatürlerden zihnimizde kalan görünümüne hiç benzemiyordu.

Karşısında şişman bir nazır duruyordu –serasker mi veya dahiliye nazırı mı olduğunu anlamadım. Padişah el kol hareketleriyle onunla

4 1842 yılında dünyaya geldiğine göre, 1907'de Abdülhamid 65 yaşındaydı.

hararetli bir şeyler konuşuyordu, dolgun nazır da yüzünde korku ve saygı karışımı bir ifadeyle temenna yapıyordu. Fayton terasın altına geldiğinde padişah orada bulunanları bakışıyla nazikçe selamladı.

Arabalar, iki sıra eğilmiş durumdaki paşa arasından geçerek caminin avlusuna girdi. Padişah halılar serilmiş taş basamakların yanında inerek birkaç basamak tırmandı, eşikte bir ulema [şeyhülislam] tarafından karşılanarak camiye girdi.

Camiden, genç seslerin icra ettiği ilahiler yükseldi; bu sesler gerçekten de nefis bir melodi oluşturdu. Namaz yarım saat kadar sürdü. Padişah gene çıktı. Şimdi fayton yerine, oğlu şehzadeyle birlikte bir kabriyoleye[5] bindi, atların dizginlerini kendi tutarak arabayı sürüyordu. Araba hızlıca önümüzden geçti; bütün nazır, paşa ve saray kodamanları öğle sıcağında sarp bir şosede onun peşinden koşuyorlardı. Çoğu yaşlı ve göbekli olan bu zavallı zevatın yüzleri ter içindeydi, nefesleri kesiliyor ama gene de padişahın peşinden koşuyorlardı. Şark kulluğunun çirkin bir seyriydi bu.

Seremoni sona erdi.

İtiraf etmem gerekir ki büyük hayal kırıklığına uğradım. Hayalimde daha büyük bir şark görkemi ve şatafatı canlandırıyor ve bekliyordum. Yıldız resmigeçidi epeyce mütevazıydı.

5 Kabriyole – genellikle iki tekerlekli, üstünde açılabilir bir körüğü bulunan iki atlı hafif araba.

GALATA MEVLEVİHANESİ[1]

Pera'ya döndüğümüzde, öğle yemeği için otelimize geçmeden, faytoncumuza bizi Yüksek Kaldırım'daki Mevlevi tekkesine götürmesini söyledik; orada her Cuma öğleden sonra ibadet eden semazenleri izlemek istiyorduk.

Girdiğimiz tekke genişçe bir salondan ibaret. Ortada, sirkte atların döndüğü daireye benzer bir daire oluşturulmuş. Dairenin bir tarafında semazenlerin, çökmüş bir ihtiyar olan şefi [postnişin] duruyor; alt kısmı geniş beyaz entariler [tennure] giyinmiş semazenler ellerini yukarı kaldırmış şekilde dizilmişlerdi; bunlar yalınayaktı, başlarında keçeden yüksek kavuklar [sikke] vardı. Uzun bir süre hiç durmadan, bayılıncaya kadar dönüyor ve sıkça kendilerinden geçiyorlardı. Ağızlarından ara sıra köpük çıkmaya başlıyor ve yarı ölü halde yere yığılıyorlardı. Dönmelerine [semaya] gayet hoş bir saz ve ney melodisi refakat ediyor.

Bir saat döndükten sonra geri kalanlar, balmumu gibi sararmış ve nefes nefese vaziyette postnişin yanından geçerek birer birer elini öpüyor, postnişin de onlara alınlarından öperek mukabele ediyor. El öptükten sonra onun önünden geçiyor ve yan yana duruyorlar. Postnişinin bir dua okumasıyla ibadet kısmı sona eriyor. Semazenlerin etrafına, dairenin dışına, hasırlara başka derviş ve Türk seyirciler oturuyor. Tablo tek kelimeyle can sıkıcı ve hoş bir izlenim bırakmıyor. Sinirlerim bu ibadet şekline zor dayandı. Şunu da belirteyim ki burada da, İstanbul'da her yerde olduğu gibi, giriş için kişi başı çeyrek mecidiye ödeniyor.

Otelimizde öğle yemeği yedik; bugün İstanbul programımız tamamlandı.

İtiraf etmeliyim ki dur durak bilmeden koşuşturma ve ziyaretlerden, İstanbul'da geçirdiğimiz on günde edindiğimiz zengin izlenimlerden artık epeyce yorulmuştuk. Sinirlerimizin rahatlamasına ve dinlenmeye ihtiyacımız vardı. İstanbul güzeldi ve görülmeye değer daha epey yer vardı,

1 Eserin aslında "Selamlık" kısmının devamı niteliğinde olup tarafımca ayrı bir bölüm haline getirilmiştir.

ancak özlemi burnumuzda tüten anavatanımızın hayali daha sık ve daha cazibeli olarak karşımıza çıkıyordu. Kaldı ki daha fazla kalmaya zamanımız da yoktu, keza İvan Vazov da, İstanbul'daki işlerini bitirmişti.

Hemen o akşam memlekete dönmeye karar verdik.

Saat sekizde temsilciliğimiz kavasının refakatinde, son birer selam çakarak şiirsel Boğaziçi ve nefis Altın Boynuz'dan ayrılırken bu güzellikleri, şehri özgürlük güneşi aydınlattığında da görmeyi diledik.

Bulgaristan'a hareket ettik.

20 Ekim 1907, Sofya

Kaynakça

Mars, Evgenia, *Lunna noşt. Razhodka iz Tsarigrad*, Plovdiv, 1909.
Pisma na İvan Vazov do Evgenia Mars, Sofya, 1947.
Kuzmova-Zografova, Katya, "Pırviyat bılgarski jenski pıtepis – za Tsarigrad," *Literaturen vestnik*, 12-13, Sofya, 2010.
Alexandrova, Nadejda. "Duşevnite bagri" na jenskoto pisane. Pıtnite vpeçatleniya ot Lady Montagu i Evgenia Mars," *S. vızdojdenski duh i moderen pogled* içinde, s. 431-437, Sofya, 2012.
Dimitrova, Kristin. "Evgenia e ot Mars, Vazov e ot Venera," *Literaturna misıl*, 2, 51-86, Sofya, 2016.

Ekler

Ek 1

İvan Vazov ve İstanbul

İvan Vazov 71 yıllık ömrünün farklı evrelerinde, çeşitli amaç ve nedenlerle birçok defa Boğaz'ın incisi İstanbul'u ziyaret ediyor. Genç denilebilecek bir yaşta "milli şair" gibi ayrıcalıklı bir unvana kavuşan edip, Osmanlı payitahtına ilk olarak halen bağımsız kilise tartışmaları yankılarının sürdüğü 1872'de, "yoksul, hasta ve biçare" durumda bulunduğu Romanya'dan Karadeniz üzerinden buradaki Bulgarca gazete ve dergilere kapak atma umuduyla gelerek Kumkapı'da kuyumculuk yapan bir yakınının yanına yerleşiyor.

Bir gece geç saatte Pera dönüşü Galata Köprüsü girişinde devriyelerin Avrupai şapkasından kuşkulanması üzerine tutuklanıyor ve ancak itibarlı yakınının yardımıyla kurtuluyor. İstanbul'da umduğunu bulamayan, ayrıca Petko Slaveykov (1828-1895) ile arzuladığı bağı kuramayan Vazov, burada daha uzun zaman kalamayacağını anlayarak Bulgar Okuma Yurdu'nun teklifiyle muallim olarak Mustafapaşa'ya gidiyor.

İvan Vazov'un erken dönemine ait olan ve ilkin *Çitalişte* (Okuma Yurdu) Dergisi'nde (sayı 24, 1872) çıkan "Edin kıt ot Tsarigrad" (Bir İstanbul Köşesi) başlıklı şiiri pek başarılı bir örnek olarak kabul edilmese de, Osmanlı payitahtının kozmopolitliğini yansıtması bakımından önem taşıyor. "Karşımda mağrur hilalle taçlanmış / devasa kubbeli Yeni Cami" diye başlayan şiirde tasvir edilen köşenin İstanbul'un en canlı noktasından birine – Galata Köprüsü'nün Eminönü yönündeki çıkışına ait olduğu anlaşılıyor. Yukarıda "granit devler gibi, / iki denizin seyircisi minareler" yükselirken, aşağıda sıcak öğle saatlerinde, müminler caminin mermer basamaklarında oturuyor, gelen geçenleri ve rahatça fokurdattıkları nargilenin dumanını izliyorlar.

Galata Köprüsü'nün altındaki kayıkçılar limandaki vapur bacalarından çıkan kesif duman altında yolcuları kayıklarına davet ediyorlar.

Salınarak sokaktan gürültüyle ilerleyen tramvayın camlarından, şarkın güzelliğini yansıtan alıngan kadınlar görünürken, önünden kaçışan insanlar ve havlayan köpekler, çizilen tabloya canlılık katıyor. Dayanılmaz temmuz sıcaklığı altında gürültü, toz duman, küfür ve sokakların gerçek sahipleri köpeklerin sesi birbirine karışıyor.

Genç şairin, büyük şehrin en kalabalık noktasından birinin kargaşasının yanı sıra, sosyal kutupluğunu da yakaladığı görülüyor. Bir taraftan, "Zenginlik, parıltılı saltanat, şark şatafatı, / diğer yandan da sonuna dek yoksulluğun" tezadı belirtiliyor. Sanki şair, insan selinin aktığı bu canlı noktaya tuvalini yerleştirmiş bir ressam gibi, attığı kabaca fırça darbeleriyle Osmanlı payitahtının renkliliğini göz önüne seriyor. Bu figürler galerisinde bütün insan tipolojilerini görmek mümkün. Hayatında ilk defa büyük şehrin sarmalına düşen Vazov, şaşkınlığını gizleyemeyerek sanki imparatorluğun etnik mozaiğini ortaya döküyor:

"İyi yürekli Müslüman, / fodul ve hilekâr Rum, / ürkek Bulgar, / dürüst, düzgün Makedon, / çalışkan Ermeni, / eğitimli Frenk, / kaba saba Anadolulu / fena Arnavut, / karaborsacı Yahudi, / basık burunlu Arap / vs., vs."

İstanbul'a ikinci defa 1876 Nisan İsyanı arifesinde, "eziklik içinde, kaybedilmiş özgüven, kanlı hadiselerin ürküntüsü ve kendi korkaklığının utancıyla" geliyor ve birkaç gün Balkapan Han'da Bulgar bir tüccarın dükkânında saklandıktan sonra, büyük sıkıntılarla bindiği bir vapurla Galats [Kalas] üzerinden Braila'ya [İbrail] geçiyor.

Bağımsızlıktan sonra uzun zamandır hayal ettiği İtalya seyahatine İstanbul'dan demir alan bir Fransız vapuruyla çıkıyor, dönüşte gene buraya uğruyor, ancak bununla ilgili bırakmış olabileceği tanıklıklara rastlanmıyor.

Vazov'un İstanbul'a bir sonraki gelişi, 1886'da Knez Aleksandır Batemberg'in tahttan alaşağı edilişinden sonra ülke idaresini ele geçiren Stefan Stambolov'un Rusya taraftarlarını kovuşturmaya başladığı döneme denk geliyor. Hayati tehlike içeren sınır maceraları atlatarak Osmanlı payitahtına ulaşan şair, burada bir yıl kadar, önce otelde, daha sonra kirada kalarak Stefan Bobçev, Konstantin Veliçkov, Svetoslav Milarov gibi yandaşlarıyla yazışıyor, ancak İstanbul'un "baskıcı entrika ve dedikodu

ortamından usanıp" ve şehri can sıkıcı bularak Ocak 1887'de *Nahimov* adlı Rus vapuruyla Odesa'ya geçiyor. Adı geçen Karadeniz liman kasabasında yaratıcılığının tacı olarak tanımlanan "Pod igoto" (Boyunduruk Altında) başlıklı romanını kaleme alıyor.

Bu arada anasıyla görüşen Stefan Stambolov, oğlunun onun himaye ve desteğine güvenebileceği garantisini verdikten sonra, memleketine dönüş yolunda Vazov gene İstanbul'a uğruyor. 7 Mart 1889 tarihli bir mektubunda: "Dün buraya sağ salim ayak bastım" diye belirtiyor.

Birkaç ay sonra gene İstanbul'a geldiği anlaşılıyor, ancak bu sefer amacı, Sofya hekimlerinin referansı üzerine "yok olasıca gözünü bir İngiliz mütehassısa" göstermektir. İngiliz hekim kendisine Bursa kaplıcalarını tavsiye etse de, Rusya yandaşlığı bağnaz boyutlara varan Vazov, Odesa'nın çamur kaplıcalarını tercih ediyor.

İvan Vazov'un bir sonraki İstanbul ziyareti 1902'de, aralarında ülkenin önde gelen zevatının da bulunduğu kalabalık bir heyet eşliğinde oluyor. Geliş amacı Bulgar Eksarhlığı'nın 25. kuruluş yılı dolayısıyla Eksarh Yosif I'e hürmet ve minnet duygularını sunmaktır. İvan Vazov, Pera'daki Metropol Oteli'ne yerleşiyor. Bu gelişiyle ilgili *Bılgarska sbirka* (Bulgar Derlemesi) Dergisi'ne "Bılgariya na Bosfora" (Bulgaristan Boğaz'da) başlığıyla ayrıntılı bir yazı yazan Vazov, İstanbul'la ilgili çarpıcı tanıklığa yer veriyor:

"Bir yazarın, İstanbul'un büyülü görüntüsünü tasvir etmeye kalkışması demek, Avrupalı seyyah, turist ve şairlerin bu dünya payitahtının eşsiz güzellik ve yücelikteki konumu hakkında söylediklerinin milyonuncu defa tekrarlanması ve gene de onu ziyaret etmemiş ve görmemiş olan biri için çok az şey söylemiş olması anlamına geliyor.

Bir taraftan doğa kaprisli hayal gücüyle, diğer yandan özgün şark mimarisi vasıtasıyla insanoğlu, bu yüksek kıyı ve mavi dalga birleşiminden gözlerimiz için bir mucize yaratmış. Daha güzel şehirler kuşkusuz ki var, ama böylesine büyülü ve sihirli başka bir şehir yok derken aslında birçok şey ifade etmiş oluyorum."

Vazov İstanbul'u aynı zamanda hüzünlü bir şehir olarak algılıyor:

"Pierre Loti bu şehri hüzünlü buluyor. Doğru, bu şehirde neşe hak getire. Mağrur mescit ve suskun yüksek minarelerle taçlandırılmış, muh-

teşem ıssız saray ve aralarında kemirilmiş iskelet gibi kadim surların boy gösterdiği, büyük arazi kapsayan sayısız mezarlıklarda kol gezen hüzün ve ıssızlık, ayrıca engin servi ormanlarının koyulaştırdığı eski zamanların esrarengiz, ama artık çürümüş yapılarıyla kaplı tepelerin görüntüsünde hayatın neşesi hissedilmiyor. Böyle bir izlenimin oluşmasına, birkaç yüzyıldır durgunluğun uykusuna dalmış bu şehrin tarihi de katkı sağlıyor. Nefis, ama ne yazık ki cansız bir güzellik bu. Hayranlık duyarken eziklik de hissettiriyor. Uyuyan şehrin üzerine çöken gökyüzü de hüzünlü."

Bulgar Homeros'un en ilgi çekici İstanbul ziyaretlerinden biri Eylül 1907'de gerçekleşiyor. Hikâye dalındaki ilk adımlarını desteklediği kadın yazar Evgenia Mars ve diş hekimi kocasıyla yaptığı on günlük seyahat sırasında, İstanbul'u daha ayrıntılı olarak tanıma imkânı buluyor.

Gene gözüyle ilgili sağlık sorunlarından dolayı, ertesi yıl damadı Fetvaciev eşliğinde kardeşinin başhekim olduğu İstanbul Bulgar Hastanesi'ne gelen şair, burada bir ay kadar "fevkalade misafirperver yakınlarında" kalıyor.

"Hatırlıyorum da geçen yıl bu vakitlerde İstanbul'da beraberdik. Ne hoşça vakit geçirmiştik. Varlığınız, şimdi bana soğuk gelen ve ilgimi cezp etmeyen İstanbul'a ne denli bir güzellik katıyordu. Bana eşlik eden damadımızla, geçen yıl yapamadığımız ve şirin Kâğıthane vadisini, Constantinus Sarayı'nı ve Ayasofya'yı kapsayan birkaç gezi yaptık"[1] diye belirtiyor, Evgenia Mars'a yazdığı 2 Eylül 1908 tarihli mektubunda. Adresini de, Constantinople, Chichli Hospital Bulgare, M. İvan Vazov, şeklinde belirtiyor. Vazov'un İstanbul'da geçirdiği çalkantılı günlerde payitahtta da, imparatorlukta da tarihi kırılmalar yaşanıyor. Tanık olduğu gelişmeleri Bulgar yazar sıcağı sıcağına kaleme aldığı ve aşağıda tercümesi sunulan bir metinde yansıtıyor.

1 Pisma na İvan Vazov do Evgenia Mars, s. 41.

AYAK TOZUYLA

(II. Meşrutiyet'in İlanından Sonra İstanbul)[2]

Geçtiğimiz eylül ayında İstanbul'da misafirdim.

Türk payitahtını halen daha coşkunun sarhoşluğunda buldum; o, 11 Temmuz'da ilan edilen anayasanın balayını yaşıyor ve kutluyordu. Şehre girdiğimde beni en pek şaşırtan şey, beyaz hilalini dükkânların, devlet kurumlarının kapılarında ve tramvaylarda dalgalandıran sayısız kırmızı bayraklar oldu; bu, anılan ünlü tarihe kadar, bilinmeyen bir olguydu. Bu bayraklar, uzun zamandır korkunç Abdülhamid istibdadında ezilen bir milletin aniden uyanan milli ruhunun tanıklarıydı. Yabancı olsam da, Türk milletinin özgürlük ortamında nefes aldığını ve zaferini kutladığını görmekten mutlu oluyordum; o zafer ki uğruna o denli pahalı bedel ödendi ve o kadar ani elde edildi, sanki esrarlı şekilde kazanıldı.

Ben de artık, başka zaman Bulgarlar için misafirperver ve güleç olmayan İstanbul'da daha rahat nefes alıyordum. Bulgar'ın her adımını takip eden ispiyonların kaybolduğunu ve onlarla beraber Türk polis karakollarına düşme tehlikesi ve korkusunun da buharlaştığını biliyordum. Sirkeci Garı'nda, başka zaman olduğu gibi: "Niçin geliyorsun? Nerede ve ne kadar kalacaksın?" soruları sorulmadı. Türk memurların yüzlerinde de sanki bir lütuf ve yumuşaklık ifadesi vardı. Her Müslümanın yüzünde sanki güzel bir duygu parlıyordu. Özgürlük ruhu sanki bu milleti mucizevi şekilde yeniden doğurmuştu, çünkü düne kadar nefret edilen gâvurlara dostane şekilde yaklaşılıyordu. Mutluluk insanı iyi ve merhametli kılıyor. Hakikaten de bu dakikada Türk mutluydu; özgür olduğu, insan gibi yaşadığı, Avrupa halkları safına katıldığı bilincinden mutluydu. Dini hoşgörüsü ve ihsanı o dereceye varıyordu ki surat asmadan, başka zamanlarda milli gururuna dokunan ve onu çileden çıkaracak nümayişlerde yer alıyordu.

Rum tütüncü dükkânlarında, kitapevlerinde, Pera'daki sokak duvarlarında vatanperver içerikte tablolar asılıydı: 1821'deki isyanlarından sonra

2 Kısa hatıra ilk olarak *Bılgarska sbirka* (Bulgarca Derleme) Dergisi'nin 1909 yılı için 1. sayısında yayınlanıyor.

patrikleri Grigorius'un İstanbul'da idam edilmesi, anılan isyanda Türklerle çatışmaları, II. Mehmed'in kuşatması sırasında son Bizans imparatorunun Konstantinopolis surlarında kahramanca ölümü vs. Vatanperver *Hellas* Gazetesi çıkmaya başladı, bu gazete hararetli yazılarla Türkiye'deki Rum unsurun siyasi umutlarını dile getiriyordu. Beyaz-mavi Yunan bayrağı mağrurca hep Rumların sahip olduğu otellerin teraslarından dalgalanıyordu. Ermeniler, şu bedbaht ve ezik Ermeniler bile, hürriyet uğruna ölen Ermeniler için merasimle ruhu şad olsun ayini okutmayı, istibdadın darbeleriyle kurban düşen kardeşlerinin nümayişle itibarlarının iadesini başardılar. Kovulmuş Ermeni devrimciler Bulgaristan'dan veya Batı Avrupa'dan gürültüyle dönüyorlardı.

Artık kendileri de hür ve eski rejime karşı nefretle dolu olan Türkler her şeye izin veriyorlardı. Her şerden eski rejim suçluydu, bu rejimden onlar da hatta Türkiye'deki Hıristiyan halklardan daha fazla nefret ediyorlardı. Gazeteleri çekinmeden şimdi bir gölgeye dönüşen, biçare ve acınacak kadar önemsiz "Yıldız Köşkü'ndeki tirana" saldırıyordu. Kovulan mülteciler dönüyor ve gürültüyle karşılanıyorlardı; yakına kadar saraylarında mahpus olan veliaht prensler, kitlenin sevinçli alkışlarıyla selamlanıyor ve serbestçe dolaşıyorlardı. [Resneli] Niyazi Efendi'nin ve Enver Bey'in portreleri sokaklarda satılmak üzere asılıyor ve kurtuluşlarının kahramanları önünde küme küme toplanan Türklerin sempatik merakını cezbediyordu.

Pera'nın ve eski İstanbul'un salonlarında durmadan, daha önceleri yasaklı olan vatanperverlik konulu dram "Vatan veyahut Silistre" oynanıyor ve coşku yaratıyordu. Neredeyse her gün Grand rue de Pera'da, "Hürriyet, müsavat, uhuvvet" yazılı bayraklarla gürültülü nümayişler yapılıyordu. Fransız İhtilali'nin hatırası olan bu döviz ruhları heyecanlandırıyordu. Türkler kendi "La Marseillaise"ini uydurmuşlardı artık ve onun taklidini, neredeyse tercümesini söylüyorlardı. Türkler göğüslerine Jön Türk simgesi olan şeritleri takıyorlardı. Yıkılan rejimin şakşakçı saray maiyeti yok edildi. Birileri kaçmış, başkaları hapiste, çoğunluğu Prinkipo [Büyükada] Adası'na sürülmüş. Bunların arasında, bizim de tanıdığımız, sabık Sofya Türk komiseri, korkunç [Necip] Melhame[3] de vardı.

3 Bulgarca kaynaklara göre, Necip Efendi Melhame, Vakıflar Komiseri sıfatıyla Sofya'da 1898-1902 yılları arasında görev yapıyor.

Eski milli nefretleri unutmuş ve imparatorluğun geri kalan halklarıyla dostane geçinmeye hazır olan Türkler iki aydır bu sarhoşluk ve coşku atmosferinde yaşıyorlardı. Jön Türk Komitesi ruhların bu kabarmış haletiruhiyesini ayarlıyor ve kontrolünde tutuyordu. Varna'dan vapurla gelen birkaç yüz Bulgar misafir epeyce sıcak karşılandı; Rum otelleri bu misafirlere kapılarını kapattığından dolayı Türkler bunları eski İstanbul'da bir mektebe yerleştirdi; temiz yataklar ve yemek verildi, sevgi ve ilgi esirgenmedi. Rumların takındığı ve hatta bazı Bulgar misafirlerin dövülmesine kadar varan hasmane tavır, cılız da olsa Türkçe matbuat tarafından kınandı. Türkçe matbuat herkesi karşılıklı kardeşliğe davet ediyordu.

Diplomatik temsilcimiz İvan Geşov'u sadrazamın ziyafete davet etmemesi ve bunu izleyen demiryollarına el koyma eylemi Türkleri bize karşı biraz soğutsa da, hiç kimse işlerin bu şekilde gelişeceğini tahmin etmiyordu. Ancak andığım vakalar olmadan da Türklerin sempatisi daha çok Rumlar lehine kayıyordu. Rumlar ana kuzularıydı; Türklere Slavlara karşı ittifak vaadinde bulunarak Türklerle kardeş oluyorlardı. Atina'dan gelen iki bin kişilik bir heyetin karşılanması debdebeli oldu. Bu heyete kalburüstü Yunan vatandaşlar, siyasetçiler, milletvekilleri ve gazeteciler dâhil edilmişti. Maalesef ki Varna'dan gelen misafirler arasında bu sınıflara ait olanlar yoktu, bunların çoğu esnaftan, özgül ağırlığı olmayan kişilerden ibaretti. Atina'dan teşrif eden misafirler askeri bando da getirmişlerdi – mızıkacılar Yunan üniformalarıyla dolaşmakta beis görmüyorlardı. Bunların Yunan bayraklarıyla süslü sokaklardaki gürültülü nümayişlerinde İstanbul Rumları çılgına dönüyor ve "Zitos Ellada!" (Yaşasın Hellas!) naralarıyla ortalığı inletiyorlardı.

21 Eylül'de, yerleşmiş olduğum otele misafir olan ve Bulgaristan'dan gelen bazı Ermeniler, "Bulgaristan'ın çarlık ilan edileceği doğru mu?" diye sordular. Ben bunu kati şekilde yalanladım, çünkü bizde böyle bir niyet olduğunu bilmiyordum. Ancak ertesi gün gazetelerde Tırnova'da Bulgaristan'ın çarlık ilan edildiği şeklinde kısa haberler okuyunca şaşkınlığıma diyecek yoktu. Aniden Türklerin haletiruhiyesi değişti, Bulgaristan'a karşı hasmane bir tavır sezinlendi. Ben, keza öteki Bulgarlar, hemen durumun farkına vardık, İstanbul'daki zemin güven vaat etmiyordu. Bulgaristan'a Selanik ve Makedonya üzerinden dönme niyetimden vazgeçtim.

Birkaç gün sonra Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak ettiği haberi gelince Türkler daha da şişindi. İhtilal olacağı, Hıristiyanların kıyımı gibi karanlık senaryo söylentileri yayılmaya başlandı. Geceleyin saat 11 gibi kalabalık bir kitlenin bağrış çağırışlarla sokaklarda yürüdüğünü gördüm. Sabahleyin Türklerden ve Rumlardan oluşan çok binlerce kişilik kitlenin İngiliz Sefareti önüne, İngiliz hükümetine teşekkür etmeye gittiğini öğrendim. Sör Edward Grey'den[4] hem Tırnova darbesinin, hem de ilhakın kınandığı bir telgraf alınmış. Polis ve Jön Türk Komitesi kalabalığın Bulgar diplomatik temsilciliği önünde gösteri yapmasına ve camları kırmasına engel olmuş.

Aynı gün, daha çok Rumlardan oluşan yeni çok binlerce kişilik kalabalık gene elde bayraklarla İngiltere'yi selamlamak için İngiliz Sefareti önüne yığıldı. Otelimden çıkarak kalabalığa karıştım. İnsan seli beni sürükledi. Öfkeli "Kato ois Vulgaras!" ("Kahrolsun Bulgarlar!") naraları yükseliyordu. Şimdi Rumların neşesine diyecek yoktu, çünkü Bulgarlar düşman ilan edilmişti. Genelde Rumların sahip olduğu matbuat keskin dille Bulgaristan'a saldırıyor, ateş ve kor püskürüyordu. Türk ahalinin hoşnutsuzluğunu bir husus daha perçinliyordu: Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhakı eski rejim taraftarlarını cesaretlendiriyordu.

27 Eylül'de ben Bulgaristan'a hareket ettim.

Prenslik bıraktığım Bulgaristan'ı, çarlık buluyordum.

4 Edward Grey (1862-1933) – İngiliz devlet adamı; dışişleri bakanı (1905-1916).

Ek 2

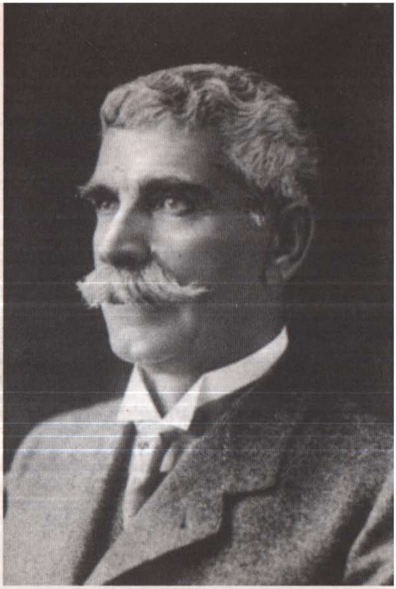
Fotoğraflar

Evgenia Mars'ın gençliği

Evgenia Mars

Şair-i azam İvan Vazov

Evgenia Mars'ın imzaladığı bir resmi

Dizin

1907'nin Eylül ayı başlarında, bir Bulgar kadın yazar, diş hekimi kocasıyla Sofya Garı'nda, ülkenin efsanevi milli şairiyle buluşuyor. Kadın yolcu, 1903'ten başlayarak farklı dergi ve gazetelerde hikâye ve oyunları yayınlanmaya başlayan, daha çok Mars takma soyadıyla bilinen Evgenia Bonçeva–Elmazova. İkinci yolcumuz, Evgenia Mars'ın kocası Dr. Mihail Elmazov. Sofya Garı'nda onları bekleyen üçüncü yolcu ise ünlü Bulgar şairi İvan Vazov. Bu üç yolcu Osmanlı İmparatorluğu payitahtına gidiyorlar. İki yıl sonra yayınlanan seyahat izlenimlerinin ilk bölümünde Sofya-İstanbul tren yolculuğu anlatılıyor. Akşam saatlerinde, o zaman Harmanlı civarından geçen Bulgar-Türk sınırına gelindiğinde özellikle kadın yazarın, zihnindeki basmakalıp önyargıların ağırlığı altında ezildiğine tanık olmaya başlıyoruz. Nihayet Sirkeci Garı'na ulaşılıyor ve Beyoğlu'ndaki d'Athens Palace Oteline yerleşiliyor. Seyahat notlarının ilerleyen kısımlarında, burada geçirilen on gün boyunca yoğun bir koşuşturma içinde ziyaret edilen yer ve mekânların tasviri sunuluyor. Boğaziçi'nden Sultanahmet Meydanı'na, Büyükada'dan Taksim'e, Kapalıçarşı'dan Ortaköy ve Galata'ya uzanan geziler yapılıyor. Yolcular şehirdeki Bulgarlara ait izleri görmeyi arzu ettiklerinden Şişli'deki Evlogi Georgiev Bulgar Hastanesi ve Bulgar Ruhban Mektebi, Ortaköy'deki Bulgar Ekzarhlığı ve Fener'deki Demir Kilise gibi kurum ve kuruluşlar da ziyaret ediliyor. Evgenia Mars'ın geleneksel İstanbul'u da ihmal etmediği, Divanyolu'ndaki padişah türbelerini ziyaret etmesinden, II. Abdülhamid'in Yıldız Hamidiye Camisi'ndeki Cuma selamlığı merasimini dikkatle izlemesinden, son olarak da Galata Mevlevihanesinde semazenlerin gösterisini kaçırmamasından anlaşılıyor. Yazar, 20. yüzyılın hemen başında ziyaret ettiği Osmanlı payitahtını durgun, cansız, solgun, yoğun bir kasvet ve hüzün saçan bir yer olarak görüyor. Hüznün kaynağını bazen şehrin gerçek sahipleri olarak görülen sokak köpekleri ve her adım başı karşınıza çıkarak ölümü çağrıştıran mezarlıklar oluşturuyor.

Seyahat notlarını Türkçeye çevirip notlayan Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğretim üyesi.

Anı ve Yaşam Dizisi

Kitap Yayınevi

ISBN 978-605-105-195-6

9 786051 051956